

*Un student teolog la începuturile Universității din Iași: Constantin Erbiceanu (1860-1864)**

Leonidas RADOS

Cuvinte cheie: Universitatea din Iași, studii teologice, studenți, Constantin Erbiceanu

La deschiderea Universității din Iași (1860), studiile teologice dețineau un loc aparte în proiectele de instrucțiune publică, considerate fiind de o importanță vitală pentru păstrarea moralității și a esenței naționale într-o societate în plină transformare. Între primii studenți înscriși la Facultatea Teologică s-a aflat și Constantin Erbiceanu, cel care va deveni, peste ani, alături de nume mai cunoscute precum V. A. Urechia, A. D. Xenopol și Nicolae Iorga, unul dintre istoricii care, prin cercetările lor, au impus rediscutarea într-un alt registru, mai lipsit de patimă decât predecesorii lor pașoptiști, a epocii fanariote și a interferențelor culturale greco-române.

Provenit dintr-o familie de preoți din satul Erbiceni (județul Iași), tânărul Constantin Erbiceanu absolvise, la 1858, Seminarul Teologic de la Socola (cu șase clase) și urmasse scurtă vreme chiar Gimnaziul din Iași, pentru a se înscrie apoi, la vestea deschiderii Universității, ca student ordinar la Facultatea Teologică.

Studiul de față urmărește traseul scolastic al viitorului elenist, insistând asupra condițiilor concrete în care studiile teologice au căpătat drept de cetate în „Universitatea națională”, asupra colegilor alături de care el a studiat, a profesorilor săi și a cursurilor urmate, precum și a absolvirii sale și chiar a încercărilor de a ocupa, în toamna anului 1864, una dintre catedrele vacante la Facultatea Teologică.

Studiile „înalte” de teologie și înființarea facultății de profil în cadrul Universității din Iași

Preocupările autorităților publice și ecleziastice de cristalizare a unui așezământ pentru „învățăturile înalte” în domeniul teologiei erau destul de vechi la Iași. Nu vom analiza aici intențiile lui Filaret Scriban, care dorea

* This work is part of the research project “Student Associations and Societies of the University of Iasi in the Modern Period (1860-1918)”, code PN-II-RU-TE-2011-3-0165, financed by UEFISCDI Romania.

după 1842 organizarea la Socola a unei academii asemănătoare celei din Kiev, unde studiasse el însuși și de unde revenise cu titlul de magistrul în teologie și în litere; starea Seminarului ne arată o disproporție majoră între realitate și planurile rectorului Scriban. În schimb, *Așezământul* sancționat de domnitorul Grigore Al. Ghica la 1851 menționa expres proiectul alcătuirii unei Academii care „va avea” patru facultăți: filosofică, juridică, medicală și teologică. Dacă celorlalte specializări li se asigura un cadru clar de funcționare, despre ultima documentul nota doar că „științele teologice se vor învăța în seminariile țării”; responsabili de organizarea studiilor deveneau Departamentul învățăturilor înalte, împreună cu Mitropolia și cu episcopii eparhioți¹.

Așadar, nu e vorba de o facultate în adevăratul înțeles al cuvântului, dar lucrul era și greu de conceput în depresiunea accentuată în care se aflau învățăturile bisericești în prima parte a deceniului șase. În orice caz, începuturile istorice ale Facultății Teologice sunt, la fel precum cele ale Universității înseși, o problemă destul de complicată, deoarece se referă, între altele, la vechime, ca principală sursă de capital simbolic.

Pașii importanți se fac după 1855. Chiar înainte de semnarea Convenției de la Paris, un anonim a redactat un memoriu privind reorganizarea școlilor moldovene (*Proiect d'organisation de l'instruction publique en Moldavie*) în care învățământul superior era structurat în cinci facultăți (Teologie, Drept, Medicină, Științe, Litere). Teologia fusese așezată în frunte, întrucât se considera că „eminenta demnitate a sacerdoțiului” precum și rosturile educative tradiționale ale clerului „ridică facultatea de teologie deasupra ... unei instituții omenești”².

La 1859 guvernul moldovean anunța public faptul că „în vederea noii reorganizări ce învățăturile seminaricești au primit cu începutul anului școlar curent, nu mai puțin și în vederea deschiderii cursului facultății teologice la universitatea română din Iași” va face să se respecte „cu toată seriozitatea” paragraful 1 din Legea de la 1851 asupra învățăturilor bisericești, care interzice primirea în „tagma preoțească” a altor candidați în afara celor care au absolvit cursurile teologice³.

¹ *Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei*, Iași, Tipografia francezo-română, 1851, p. 19 (art. 53-54), 26-27 (art. 63-64).

² D. Berlescu, „Universitatea din Iași de la 1860 la 1918”, în vol. *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860-1960*, vol. I, București, 1960, p. 88. În schimb, în lungul său proiect (inspirat din memoriul anonim de mai sus) prezentat domnului Alexandru Ioan Cuza la finele anului 1859 (*Idées générales pour servir à la réorganisation des Principautés Unies de Moldavie et de Valachie*), Victor Place susținea ideea înființării unei singure universități pentru ambele principate, cu o parte din facultăți la Iași și o altă parte la București, dar studiile teologice nu se aflau între cele menționate.

³ V. A. Urechia, *Opere complete*, I, *Didactica*, vol. 1 (1858-1867), București, Tipografia Curții Regale, 1883, p. 55-56.

Dealtfel, în 23 mai 1859 se încheiase un jurnal între mitropolitul Sofronie Miclescu și Ministerul Cultelor, prin care primul solicita „privegherea directă” a Ministerului Instrucțiunii asupra școlilor ecleziastice pentru „o reorganizare totală la seminarium”. La rândul său, ministerul propunea un set simplu de trei măsuri, între care ultima prevedea ca Sofronie Miclescu să prezinte „un proiect pentru reorganizarea facultății teologice”⁴.

În contextul preocupărilor pentru soarta sistemului românesc de instrucție, Comitetul Seminarului adresa domnitorului un memoriu în care se arăta că „așezământul” de la Socola cuprindea seminarul „pentru preoții de mir” și „facultatea teologică pentru clerul înalt”, fiecare cu câte 17 materii de studiu⁵. Memoriul era retrimis Consiliului Școlar, care cerceta situația și constata că Seminarul avea un program de materii pentru gimnaziu și un altul considerat „de acel comitet” drept „facultate teologică”. Lucrurile nu erau însă clarificate, iar la 8 noiembrie 1859 ministerul împuternicea o comisie formată din protosincelul Iosif Bobulescu (inspectorul Seminarului), Gh. Apostoleanu de la Facultatea Juridică și Theodor Veissa să întocmească un plan pentru echivalarea învățăturilor ecleziastice cu cele laice și înființarea unei facultăți de teologie la Iași⁶.

⁴ *Ibidem*, p. 80-82.

⁵ Vezi Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803-1903)*, București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1904, anexa 45: „Memoriu despre starea Seminarului *Veniamin* făcut de comitetul acestei școli în 1859”, p. 86. Vezi și Mihai Mănuță, „Facultatea de Teologie din Iași 1860-1864”, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXVIII, 1960, nr. 9-10, p. 875 și nota 20.

⁶ *Proiectul de legiuire pentru învățătura și educația clerului din Moldova* se ocupa în secția III, paragrafele 11 și 12 de studiile teologice superioare, care ar fi trebuit urmate de viitorii șefi ai Bisericii. „Tinerii care vor fi mântuit învățătura secundară din Seminarii și vor fi căpătat atestate conform așezământului scolastic, dorind ei a ocupa mai înalte trepte bisericești precum treptele de profesori, de protoierei, de egumeni, de episcopi și de arhiepiscopi, vor trebui a mai urma cursul înalt de teologie, predată în Facultatea de Teologie din țară. Cursul înalt de teologie va fi de patru ani, în care se vor preda următoarele obiecte: 1. dreptul natural; 2. logica, psihologia, metafizica, etica și estetica; 3. istoria filosofiei; 4. istoria biblică și ecleziastică; 5. istoria universală pragmatică; 6. scripturistica; 7. hermeneutica; 8. omeletica; 9. patrologia; 10. arheologia biblică; 11. ecleziastica; 12. teologia fundamentală; 13. dogmatica; 14. morala; 15. dreptul canonic; 16. teologia comparată; 17. exerciții oratorice; 18. din limbile vechi: ebraica, chaldaica, elina și latina”. Cf. Econom P. Savin, *Câteva cuvinte asupra înființării și activității Seminarului „Veniamin Mitropolitul” din Iași*, București, Tipografia Gutenberg, 1904, p. 55-56. Vezi și Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 876. La 23 noiembrie 1859, Departamentul Instrucțiunii Publice dorea un proiect definitiv de organizare a facultăților, dar Teologia nu era menționată, făcându-se referiri doar la Drept, Filosofie și, urmând a fi înființată în curând, la Medicină. Vezi D. Berlescu, *op. cit.*, p. 91-92.

În literatura de specialitate se consideră că Facultatea Teologică a ființat la Seminarul Socola înainte de a trece la Universitatea din Iași⁷. Totuși, sursele care se referă la această „facultate” sunt destul de imprecise, dacă nu chiar confuze; uneori o echivalează cu acel curs superior de seminar teologic, absolvit cu șapte clase de Gheorghe Erbiceanu (1856) și cu șase de fratele său Constantin (1858), iar alteori îi dau sensul de studii de gradul III, adică superioare sau „facultative”.

La „facultatea” aceasta se referă V. A. Urechia în *Discursul său de deschidere a consiliului școlariu 1859*, când afirma că ministerul începuse demersurile (întârziate din pricina absenței Mitropolitului) pentru „strămutarea facultății teologice” de la Seminarul Socola „în localul facultăților filosofice și juridică”, adică în clădirile Academiei Mihăilene⁸. În expunerea proiectului de ordonanță din 1860 pentru completarea Universității, Mihail Kogălniceanu scria și el că Academia are deja trei facultăți funcționale: „de filosofie, de drept și de teologie, predată aceasta din urmă în Seminarul din Socola”. La rândul său, profesorul ardelean Simion Bărnuțiu nota cu prilejul deschiderii Universității, în octombrie 1860, că „facultatea teologică era lucrătoare demult în seminarul episcopesc”⁹.

Profesori la cursurile „facultative” de la Socola erau, în ordinea expusă în documente: episcopul Filaret Stavropoleos Scriban, arhimandritul Neofit Scriban, ierodiaconul Inochentie Moisiu, ierodiaconul Ieronim Buțureanu, candidatul de legi Ioan Mandinescu și candidatul de legi August Scriban. Se coborâse ștacheta în mod vizibil, căci unii dintre ei, precum Inochentie Moisiu (pe care îl aflăm suplinind, încă elev fiind în cursul superior, profesorul de specialitate la orele de limbi clasice în cursul inferior, unde se afla și Constantin Erbiceanu), absolviseră de curând Seminarul, nefiind compatibili cu poziția de profesori la facultate. De aici și constatarea din ședința Comitetului Școlar din 22 octombrie 1859, că în lista prezentată de Comitetul Seminarului „nimică alta nu se lămurește prin ce anume formalități, niște asemenea persoane au ajuns a fi ticluite de profesori de facultate teologică”¹⁰.

⁷ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 103: „această facultate se înființează deocamdată chiar în curprinsul Seminarului de la Socola”; și mai departe: „mai târziu această facultate se mută la Iași”.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 77. Energicul director al Departamentului Instrucțiunii aducea lămuriri suplimentare în această chestiune în al său „Memoar pentru starea învățaturii publice în Moldova la 1859”, publicat tot în *Didactica*, unde, la capitolul III (*Învățături de facultate*), nota că „singura facultate deplin complectată până acum din țară este facultatea teologică”, căci Seminarul de la Socola se afla „complectat cu învățăturile de gradul al II-lea și acele facultative de gradul al III-lea” (p. 96).

⁹ Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 876.

¹⁰ *Ibidem*, p. 877.

Evident, nu era vorba însă de o facultate teologică în cadrul unei universități. Interesant este că nici măcar Mihail Kogălniceanu nu s-a referit la „universitate” în timpul dezbaterilor din cadrul Adunării Elective¹¹. Ideea unei universități în Moldova deceniului al șaselea era, pentru inteligenția locului, dincolo de limitele posibilului. Avea și de ce, dacă ținem cont de realitățile momentului: greutatea cu care principiul meritocratic, deși admis în teorie, își făcea loc în societate, deficitul de cadre specializate, absența unor efective consistente de populație școlară secundară și, nu în ultimul rând, dificultatea asigurării finanțării unei asemenea construcții instituționale.

Lucrurile se precipitau în lunile august-octombrie 1860, în preajma deschiderii Universității din Iași.

După ce a inițiat demersurile pentru organizarea secției științifice a Facultății Filosofice, Mihail Kogălniceanu hotărâ la 15 august 1860 ca rectorul Seminarului din Huși, Melchisedec Ștefănescu, să întocmească un proiect de program pentru distribuirea „pe ani a materiilor din Facultatea Teologică” întrucât facultatea „se va deschide nesmintit pentru 15 septembrie în localul universității”¹².

Proiectul era definitivat de energicul cleric la 25 august, avizat de rectorii seminariilor de la Socola și de la Roman și examinat, refăcut și apoi aprobat în Consiliul Școlar la 5 septembrie 1860, prilej cu care unele materii, precum istoria filosofiei, filosofia morală și limba germană au fost înlăturate la sugestia lui Simion Bărnuțiu, pe motiv că primele sunt cuprinse în programa Facultății Filosofice, ale cărei cursuri erau obligați să le urmeze și studenții celorlalte ramuri, iar limba germană nu era indispensabilă studiului teologic¹³.

Programa de la Teologie prilejuise dezbateri multiple în forurile de conducere scolastică, dovadă a interesului care exista în societate și în rândurile dascălimii ieșene pentru soarta studiilor teologice superioare. Melchisedec alcătuiuse mai întâi un *Proiect de program pentru facultatea Teologică din Moldova* în care organiza studiile pe patru ani și pe patru ramuri de științe (filosofie, teologie, literatură și limbi)¹⁴ iar mai apoi un *Proiect de împărțirea orelor pentru Facultatea Teologică*, tot pe patru ani,

¹¹ „În fapt, este limpede că idealul universitar avea o susținere precară în lumea românească a epocii”, nota de curând Florea Ioncioaia, „Înființarea și începuturile Universității (1860-1864)”, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), *Istoria Universității din Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 131.

¹² SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860 „Deschiderea Facultății Teologice în localul Universității”, f. 2.

¹³ D. Berlescu, *op. cit.*, p. 100.

¹⁴ SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 33/1860, f. 270. Mihai Mănuță vorbea de o organizare pe trei ramuri de științe, dar documentele arată clar organizarea inițială în cele patru ramuri amintite de noi. Vezi, Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 882.

fiecare an având alocate 28 de ore pe săptămână, orar care seamănă destul de bine cu cel al elevilor din Seminarul de la Socola din vremea instrucției lui Constantin Erbiceanu, inclusiv în privința orelor de studiu¹⁵.

Însărcinat de Consiliul Școlar, Simion Bărnăuțiu propunea scoaterea celor trei obiecte, pentru a se reduce cursul de la patru la trei ani. Întrușiți la 5 septembrie 1860, membrii Consiliului (I. Strat, Zaharia Columb, Dr. Velini și Gh. Mârzescu) adoptau propunerile lui Bărnăuțiu și fixau materiile de studiu (18 la număr), lăsând la latitudinea dascălilor facultății „să combine întinderea fiecărui obiect”¹⁶. Efortul fusese inutil însă, fiindcă Melchisedec și Bărnăuțiu au alcătuit imediat un nou document, *Programul științelor facultății teologice din Iași*, eliminând obiecte propuse de Consiliu (literatura generală și literatura română) și introducând altele ca limba arabică, limba siriacă, ritualul și cântările bisericești¹⁷.

Mai departe, Consiliul Școlar desemnează pe Părintele Nechifor Iliescu să formuleze programul pentru anul I de studii teologice. El se achită de sarcină la 3 octombrie 1860, dar V. A. Urechia, de la președinția Consiliului, găsește proiectul nerealist (critică scindarea unor obiecte și prezența altora precum medicina populară sau economia rurală), subliniind că „doresc ca din această facultate să nu facem precum au fost Seminariul nostru până mai alaltăieri”. Obiecțiile autorului, prezent și el la ședință, nu au fost în măsură a convinge, așa că, la propunerea lui Gh. Mârzescu, se rămâne la varianta deja tipărită (Melchisedec-Bărnăuțiu) urmând ca facultatea să facă „un program al său”¹⁸.

Într-adevăr, în a doua jumătate a lunii octombrie era publicată „Programa cursurilor de facultate anul școlar 1860-1861” pentru Facultatea

¹⁵ SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 33/1860, f. 271.

¹⁶ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 9-10.

¹⁷ SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 33/1860, f. 269. Această variantă a fost publicată, sub titlul de „Programa Științelor Facultății teologice din Iași”, în *Anuariul Universității din Iași pe anul școlar 1895-1896, precedat de o ochire retrospectivă asupra învățământului superior din Iași*, Iași, Tipografia Națională, 1896 (în continuare: *Anuariul Universității 1895-1896*), p. 19-20. Iată „Obiectele Teologice” pentru anul I, așa cum apar ele în documentul citat (renunțăm la a le da și pentru anii următori, din lipsă de spațiu; oricum, ele au avut doar o valoare orientativă, din pricina lipsei de profesori care a amprentat puternic scurta existență a facultății): Arheologia Ebraică, Biblică și a Bisericii Creștine; Introducerea Generală și Specială în Cărțile Așezământului Vechiu cu Critica Sa; Istoria Bisericească de la Nașterea lui Christos până la despărțirea Bisericii Apusene și Răsăritene; Limba Ebraică. Exegeza Sublimă după Textul Ebraic al Așezământului Vechi; Limba Latină cu Traducerea din Părinții Latini de la veacul I. Obiectele introduse de Simion Bărnăuțiu figurau la anul III de studii. Vezi și Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 882-883.

¹⁸ Nu a fost admisă nici propunerea lui Vasile Alexandrescu-Urechia de a se copia programul școlii teologice din Cernăuți, absolvită de curând de Nechifor Iliescu. SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 35/1860, f. 64.

Juridică, pentru cele două secțiuni ale Facultății Filosofice și pentru Facultatea Teologică. Iată ce prevedea aceasta, la anul I de studii teologice¹⁹:

Orele	Zilele	Materiile și profesorii		Semestrele
8-9	marți, joi, sâmbătă	Arheologia ebraică, biblică, creștină	Părintele episcop Filaret Scriban	I
8-9	luni, miercuri, vineri	Introducerea în cărțile Vechiului Așezământ		II
9-10	luni, miercuri, vineri	Istoria bisericească	Părintele episcop Suhopan	I și II
9-10	marți, joi, sâmbătă	Dreptul canonic (curs excepțional)	Părintele Nechifor Iliescu	I și II
10-11	luni, miercuri, vineri	Exegeza sublimă a Vechiului Așezământ	Părintele arhimandrit Melchisedec	I și II
	marți, joi, sâmbătă	Limba ebraică		

Ministrul Mihail Kogălniceanu hotăra la 5 septembrie 1860 că, în vederea „deschiderii facultății teologice”, absolvenții claselor a VII-a și a VIII-a de seminar „se vor anexa pe la bisericile din capitală, ca dascăli și cântăreți”, iar celor rămași „li se vor da burse din cele prevăzute prin buget”; în același timp, absolvenților de cinci clase seminariale sau gimnaziale puteau fi admiși ca studenți, cu mențiunea că aceștia „nu vor dobândi diplome ci numai brevete de capacitate”²⁰.

La 17 septembrie 1860, absolvenții de șapte și de opt clase seminariale fuseseră invitați să se înmatriculeze ca studenți la Teologie. Au reacționat doar patru dintre ei (Ioan Ștefănescu Flor, Anastasie Stamat, Gh. Costăchescu, Theofan Oancea), dar răspunsul, salvat într-un important document, nu era cel scontat de autoritățile școlare; ne lămurește însă întrucâtva asupra conținutului „facultății” teologice de la Socola:

„Noi [...] urmând odată o facultate teologică, seminaricească, legiuită în țară, [...] nu putem urma la o facultate pe care o auzim a fi compusă din profesori care nu au alte diplome decât de cursuri seminaricești ca și noi, adică de absolvenți și că [...] suntem gata nu de a fi elevi unor asemenea profesori, ci, de a ține chiar concurs cu ei în privirea științelor Teologice, iară ce este încă și mai mult este de a deveni ridiculi, când după ce am ascultat odată științele Teologice la profesori Diplomatițați cu grade Academice precum Arhimandritul Theoctist Scriban,

¹⁹ Cf. *Anuarul Universității 1895-1896*, p. 115-116.

²⁰ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 12.

Arhimandritul Melchisedec și episcopul Filaret Stavropoleos, ne-am întoarce spre a ne perfecționa la profesori Seminarisci ca și noi, crezând că totdeauna au fost și este o însemnată diferență între o Academie și o Universitate”²¹.

Notând că cea mai mare parte din absolvenți deja „s-au dus din Seminarium încă de la începutul vacanței spre a-și căuta poziții”, rectorul Seminarului, Filaret Scriban, transmitea răspunsul celor patru la minister, adăugând, la condițiile puse de aceștia, și pe aceea de a li se asigura întreținerea pe perioada școlarizării („dacă li se vor da mijloacele necesare cu care să poată urma cursul”). Printr-o rezoluție, ministerul anunța că hotărârea cu privire la interzicerea hirotonirii preoților fără certificate de absolvire se va republica, apoi „stipendii și posturi de asemeni li se dau”, însă își rezerva în întregime prerogativa numirii corpului profesoral²².

Tot în septembrie 1860, Facultatea de Teologie se muta de la Socola, în timp ce și facultățile Juridică și Filosofică, părăseau la rândul lor Academia Mihăileană, pentru a se stabili în noua locație fixată pentru Universitate, anume „casele Moruzzi”, cumpărate special de la Rucsanda Rosetti Roznovanu pentru a adăposti, între alte instituții, și noul așezământ²³. Clădirea destinată era într-o stare avansată de degradare, așa că a fost nevoie de timp și de implicarea lui Ștefan Emilian pentru a fi pregătită scopului său. Deschiderea oficială s-a amânat însă mai întâi pentru 1 octombrie, apoi succesiv pentru alte date, ultima fiind 26 octombrie 1860, căci se dorea și prezența „fondatorilor”, Mihail Kogălniceanu și Alexandru I. Cuza²⁴. Deși circumstanțele nu fuseseră tocmai prietenoase, scria Florea Ioncioaia, „un amestec de voluntarism, calcul politic și orgoliu academic al unui corp restrâns de profesori a asigurat succesul demersului de fondare”²⁵.

Statutele Universității, redactate în octombrie 1860 și sancționate de domnitor, menționează la articolul 2 că învățătura era gratuită, liberă și în

²¹ În încheiere, semnatarii notau că se vor înscrie totuși la facultate, condiționat de aplicarea legii ce interzicea hirotonirile preoților fără studii și de numirea unor „profesori competenți”. SJAN Iași, fond Seminarul Veniamin, dosar 113/1860-1864 „Acta osebitorilor cereri și corespondențe cu Ministerul și cu alte instanții asupra elevilor și a Seminarului pe anii 1860, 61, 62 și 1863 și 1864”, f. 37. Documentul este redat (parțial și cu unele greșeli) și de Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 877-878.

²² SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 31.

²³ Vezi întreaga tranzacție la SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 109/1860.

²⁴ Vezi, bunăoară, telegrama din 13 octombrie a primului ministru Mihail Kogălniceanu către Vasile Alexandrescu-Urechia, director la Departamentul Cultelor, în care îi cere „să strămutați deschiderea Universității pe duminica viitoare”. SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, 137/1860 „Deschiderea Universității din Iași”, f. 12.

²⁵ Florea Ioncioaia, *op. cit.*, p. 138.

limba română²⁶ iar la articolul 8, că numai Universitatea are „dreptul și prerogativa” de a conferi titlurile academice înalte (baccalaureat, magistr, licențiat, doctor, inginer, arhitect). Pentru a asigura fluența înscrierilor, se anunța că slujbele de la stat erau rezervate numai absolvenților universității. În privința teologilor, *Statutele* menționau că „baccalaureații, magistrii și doctorii în teologie vor avea dreptul la oricare funcțiune bisericească”²⁷.

La inaugurarea noii instituții (26 octombrie 1860), factorului ecleziastic i s-a atribuit un rol însemnat, potrivit uzanțelor vremii. La orele 10, mulțimea de școlari, studenți (între care se afla, cu siguranță, și Constantin Erbiceanu), profesori și notabilități (prezente pe bază de invitații semnate de Mihail Kogălniceanu²⁸) a participat la un Te Deum la biserica Talpalari (numită și „biserica școalelor”, fiind situată lângă Academia Mihăileană), apoi s-a deplasat „în cea mai deplină regulă” spre sediul noii instituții²⁹. Ceremonia principală a avut loc în Aula Universității, unde corul vocal al Seminarului de la Socola intonează un psalm, iar Filaret Scriban face sfințirea apei, element ce va intra în tradiția Universității și va fi nelipsit de la deschiderea fiecărui an școlar. Rugăciunea căreia Filaret Scriban i-a dat glas cu acea ocazie a fost citită „în toate bisericile țării” la 26 octombrie³⁰. Corul vocal prezent și la biserica Talpalari a intonat apoi imnul pentru domnitor, după care s-a citit ordonanța de instalare a facultăților în palatul Universității; toată ziua a fost dedicată apoi unor manifestări

²⁶ Autorii *Statutelor* se refereau probabil la genul de libertate humboldtiană promovată de relativ tânără Universitate din Berlin, un model liberal foarte popular în lumea universitară europeană și nord-americană de secol XIX.

²⁷ *Anuarul Universității 1895-1896*, p. 39-43.

²⁸ Un asemenea „bilet pentru solemnitatea deschiderii Universității Naționale din Iassi”, vezi în SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 137/1860, f. 92.

²⁹ Studenții teologi erau grupați în jurul stindardului Facultății Teologice, căci fiecare facultate își avea propriul său steag (și propriul sigiliu), diferit de cel al Universității. Până de curând drapelul s-a păstrat la Biblioteca Mitropoliei și a Facultății de Teologie din Iași, iar acum este expus la Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, și constă dintr-o flamură azurie dreptunghiulară, cu inscripția „FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN JASSI 26. OCTOMVRI 1860”. Vezi, Sorin Ifțimi, „O istorie a simbolurilor Universității din Iași (sigilografie, vexilologie, heraldică)”, în *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, coordonator Gh. Iacob, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2007, p. 511.

³⁰ Episcopul se referea, în a doua parte a rugăciunii, la inedita instituție și la studenții care urmau a o popula: „fă-l pe acest așezământ ca să fie izvor de lumină, de dreptate, de adevăr și de mântuire a poporului Tău [...]. Revarsă deci, îndurate Doamne, acel zel martiric al Tău și în învățătorii și în învățăceii noștri și-i fă pre ei vrednici următori ai Tăi și ai Apostolilor Tăi ...”. SJAN Iași, MCIP Moldova 1804-1862, dosar 137/1860, f. 76. Despre „inaugurarea solemnă a Universității” scria cu lux de amănunte și *Monitorul Oficial al Moldovei* nr. 28 din 4 noiembrie 1860 (care apărea încă în grafie chirilică), p. 110-112.

cultural-artistice ce veneau să întărească importanța pe care inteligența moldavă o dădea actului de fondare³¹.

Începuturile erau însă modeste, în ciuda ceremoniei inaugurale triumfaliste, transformată într-o sărbătoare a întregii Moldove, cu implicații cultural-politice³². O dovadă, alături de atâtea altele pe care nu le mai amintim aici, este și aceea că în săptămânile de după inaugurare au continuat înscrierile la facultăți, în speranța atingerii unui număr satisfăcător de studenți.

Înscrierea lui Constantin Erbiceanu la facultate și obținerea bursei de studii

Junele Erbiceanu fusese atras și el de noile oportunități care apăreau în fața tinerilor dornici de învățatură prin deschiderea Universității. La 25 septembrie 1860 adresa o suplică Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice în care își arăta dorința de a fi acceptat ca student, fie la Facultatea Teologică fie cea Juridică:

„După studiul ce am făcut atât în schola ținută din Târgu Frumos cât și în Seminarul Central din Socola până la classa VIII-a, având de argument Atestatul ce posed sub No. 103; în urmă am voit a absova și gimnaziul, dar cu durere arăt, că mijloacele m-au împedecat de a-mi continua studiul; de aceea rog pe Onorab. Minister de a-mi procura mijloace să-mi pot continua studiul sau în facultatea Theologică sau Juridică, oriunde Onorab. Minister m-ar înregistra, fiindcă altfel nu-mi pot continua studiul – cătră care am atâta ardore – pentru că sunt orfan³³.”

Motivul pentru care viitorul istoric și teolog declarase în petiția sa holografă că absolvise șapte clase seminariale, când știm cu precizie că părăsise Seminarul după clasa a VI-a, se poate lesne deduce. Pe fondul unor prevederi ambigue din legislația în vigoare și a altor reglementări interne, erau considerați absolvenți de curs superior seminarial și elevii care terminaseră mai puțin de cele șapte sau opt clase. Pe de altă parte, Mihail Kogălniceanu hotărâse ca numai acestora din urmă a li se da burse sau a fi

³¹ Vezi și gazeta *Steaua Dunării* nr. 117 din 28 octombrie 1860, tot în grafie chirilică. Se nota acolo că „inaugurarea Universității din Iasi au fost una din acele solemnități mărețe, care vorbesc și ochilor prin splendoarea ei externă și minții prin ideea marelui principiu ce au căpătat o nouă consacrare și la noi: principiul respectării națiunilor prin știință și luminație”.

³² În tot acest timp, de la București lucrurile se vedeau altfel. Elita de acolo considera că o asemenea instituție creată la Iași dăuna Unirii și spiritului de centralizare, motiv pentru care deschiderea era chiar criticată în diverse gazete; la fel de relevant este că de la ceremonie au lipsit nume sonore ale vieții politice și academice din Muntenia.

³³ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860 „Deschiderea Facultății teologice în localul Universității”, f. 33.

„așezați” pe lângă bisericile din Iași. Or, acest mic ajutor era o condiție indispensabilă pentru ca tânărul Constantin să-și poată vedea de carte. Mai mult, el trecuse și pe la gimnaziu, urmând, dacă nu chiar absolvind, clasa a V-a a Academiei Mihăilene (ale cărei cursuri secundare purtau nume diverse, precum Colegiu, Gimnaziu sau Liceu). Așa că, probabil la sfaturile profesorilor săi, Filaret Scriban și Melchisedec, ajunsese să se declare absolvent cu șapte clase al Seminarului de la Socola. În documentele Universității, el va apare, de altfel, când absolvent de cinci clase plus a V-a de gimnaziu, când de șase sau chiar de șapte clase seminariale.

După doar o zi, cererea sa primea la minister o rezoluție favorabilă, și, cum studiile juridice aveau oricum asigurat un public numeros, ba chiar în surplus față de posibilitățile infrastructurii, era îndrumat către cursurile teologice: „să se înscrie în facultatea teologică și să i se deie subvențiunea din paragraful stipendiștilor de facultate”³⁴. Pe 27 septembrie primea un asemenea aviz favorabil și Filotei Romanescu, după ce acesta solicitase „în două rânduri”, fără rezultat, după cum însuși o declară, un stipendiu pentru continuarea studiilor teologice³⁵.

La ce prevedere privind stipendiștii se făcea referire, nu știm cu exactitate. Interesant este că, deși importanța încurajării tinerilor fără situație materială, însă dornici de învățatură, de a urma la Universitate era conștientizată de factorii de decizie, nici *Statutele Universității*, nici răspunsul lui Mihail Kogălniceanu, ambele prezentate solemn la 26 octombrie, nu vor cuprinde precizări în acest sens. Pe de altă parte, *Așezământul* din 1851 avea două capitole destinate stipendiștilor, dar ele se referă fie la elevii interni ai academiei fie la tinerii care studiază în străinătate³⁶.

Dealtfel, Vasile Alexandrescu-Urechia făcuse precizarea, în al său *Memoar pentru starea învățaturii publice în Moldova la 1859*, că Regulamentul școlar nu permite „dreptul de internat pentru studenții de facultăți”, iar acestea riscă să rămână fără public. Pentru „a lecui un asemenea neajuns” și pentru că experiența anilor trecuți dovedise că elevii serioși și interesați în obținerea de rezultate bune și de testimonii care să îi propulseze în carieră (și, implicit, în viața socială), proveneau în general din

³⁴ Circuitul era însă mai complicat. Înscrierea și bursa trebuiau avizate de Consiliul Școlar, așa că solicitantul era recomandat de G. M. Melidon, director în minister, pe 28 septembrie membrilor Consiliului. Vezi, SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 34 (concept) și fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 33/1860, f. 255 (original): „Pe D. C. Erbiceanu, carele au cerut a fi primit de a urma cursurile Facultății Teologice, subscrisul, cu onore-l recomandă Dv. Dlor Membri, spre a-l înscrie la facultatea arătată și cu dreptul de subvențiune din paragraful stipendiștilor aceluși așezământ”.

³⁵ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 35.

³⁶ *Așezământ pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei*, capitolele „Despre Internat” (p. 27-30) și „Despre stipendiați și elevi îndeobște” (p. 52-55).

medii sărace, s-a recurs la formula provizorie a angajării studenților, cu asigurarea orelor libere pentru audierea cursurilor³⁷; se păstrează însă prevederea din *Așezământ* potrivit căreia stipendiile sunt rezervate exclusiv „tinerilor de religie ortodoxă și pământeni”. Așadar, sistemul stipendiilor fusese transmis de la Academia Mihăileană, unde elevii de condiție modestă din ciclul superior erau angajați ca funcționari sau „scriitori” și primeau lunar, dincolo de mica leafă, un ajutor de 75 de lei de la Casa Școalelor³⁸.

Elenistul ne dă el însuși, în amintirile sale publicate, câteva elemente despre felul în care a reușit să se susțină pe perioada studiilor superioare la Iași: „fiindcă eram sărac și nu aveam cu ce să mă întrețin, am cerut și mi-a dat un post de scriitor clasa I la Dicasteriul Metropolitan din Iași, post pe care l-am ținut aproape trei ani, până ce am plecat în Grecia la Atena, spre desăvârșirea studiilor teologice, cu bursa guvernului”³⁹. De fapt, poziția respectivă a deținut-o de la 24 noiembrie 1860 și până în 1863, căci la 9 noiembrie 1863 – după cum tot el afirmă în altă parte – era numit secretar la Mănăstirea Golia din Iași (până în ianuarie 1865), pe când egumen era omniprezentul Vladimir Suhopan⁴⁰.

Constantin Erbiceanu intrase, așadar, în viața de student ca stipendist al statului. Politica de stipendii, fie pentru studii în țară, fie peste hotare, la școli sau universități de renume, era larg acceptată de societatea vremii și permitea celor „fără mijloace” să-și desăvârșescă educația și, mai apoi, să intre în serviciul statului român, ca profesori, medici, ingineri sau funcționari. În privința acordării burselor la Universitatea din Iași, direcția fusese întărită, dacă mai era nevoie, de dascălul ardelean Simion Bărnuțiu, cel care acumulasese la Iași un capital simbolic de excepție⁴¹.

Și totuși, în ce anume consta, până la urmă, stipendiul viitorului intelectual ortodox? Am văzut că încă din 28 septembrie 1860 era desemnat, alături de colegul său Filotei Romanescu, între cei subvenționați. Potrivit lui Mihai Mănuacă, Constantin Erbiceanu și-ar fi păstrat bursa până la 1 iulie

³⁷ Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 96. Vezi și Leonidas Rados, „Studenții Universității în epoca modernă” în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), *Istoria Universității din Iași*, p. 195-196.

³⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 96. Vezi și cererile de angajare la Universitate ale unor studenți încă din noiembrie 1860. SJAN Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”. Rectorat, dosar 1/1860, f. 10 și 16.

³⁹ Constantin Erbiceanu, *Viața mea scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, tipărită după moartea sa de către fostul său școlar Iconom Ilie Teodorescu, București, Tipografia Gutenberg, 1913, p. 12.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 14, 35.

⁴¹ Într-o ședință a Consiliului Academic din 5 septembrie 1860, el se angajase a ține prelegeri gratuite atât în gimnaziu, unde încă funcționa, cât și la Facultatea Filosofică, iar contravaloarea salariilor sale să fie transformate în burse „la d-nii studenți mai lipsiți de mijloace carii vor urma la legi și la filosofie”. Cf. *Anuarul Universității 1895-1896*, p. 21, subsol.

1864, în vreme ce colegul și amicul său, până la 1 octombrie 1863⁴². Pe amândoi studioșii îi vom afla apoi trecuți în *Catalogul* de înscriere pentru anul II de studii tot ca *stipendiști*⁴³. Dar bani la dispoziție nu avea – o declara el însuși în autobiografie – alții decât cei din salariul de la Dicasteria Metropolitană. Să fi fost așadar *stipendiul* de 75 de lei pe lună (o sumă mai degrabă mică) de care vorbesc documentele, în realitate leaful postului de funcționar? Să fi uitat savantul peste ani de mica bursă „de la buget”?

Interesant este că unii studenți solicită, la începutul Universității, atât bursă, cât și un post plătit. În aceste condiții, nu considerăm imposibil ca elenistul să fi primit, în vremea studenției, atât *stipendiu*, cât și salariul de la Dicasteria Metropolitană.

În orice caz, chestiunea burselor e ceva mai complicată și nu a fost tratată corespunzător de cei care s-au oprit, în treacă sau mai aplicat, asupra *stipendiștilor* de la Teologică. Unul dintre autori îi limita pe bursieri la cifra de doi⁴⁴, ceea ce este adevărat doar pentru primele luni de existență a facultății, altul afirma că recomandarea lui Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu din 28 septembrie 1860 ca bursieri ai Universității se făcuse pe temeiul Legii asupra *stipendiilor* din 1861⁴⁵ (sic!), în vreme ce într-o lucrare mai recentă se lega termenul de *stipendist* pe care autorii îl găsiseră trecut în

⁴² Vezi, Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 894. Autorul citează însă niște dosare pentru Țara Românească, așa că nu știm dacă a descoperit date concrete despre Constantin Erbiceanu, sau doar informații generale cu privire la cuantumul *stipendiilor* de la sud de Milcov. Data cu privire la încetarea bursei lui Filotei Romanescu se confirmă însă, noi înșine aflând în arhive un document în care se menționa încetarea de la 1 octombrie 1863 a calității de *stipendist* a patru studenți de la Universitatea din Iași, între care și cel amintit, pe motiv că și-a găsit o slujbă în aparatul de stat (profesor suplinitor, bănuim noi, la una din școlile ieșene). Vezi, ANIC București, fond MCIP, dosar 122/1864, f. 15.

Să mai spunem că fondurile limitate au adus autoritățile în fața unei dificile dileme, acestea trebuind să aleagă între a oferi *stipendii* studenților abia înscriși, asigurând astfel fluxul de intrări în Universitate (aflat pe o curbă descendentă), sau să le rezerve studenților merituoși din anii terminali, pentru a descuraja celălalt flagel care lovise publicul studentesc, anume abandonarea cursurilor înainte de absolvire. S-a optat pentru o soluție de compromis, chiar din 1863, când, deși se acorda întâietate celor aproape de finalizarea studiilor, s-a asigurat și un număr de burse proaspeților sosiți în sistem; la 13 octombrie 1863 rectorul era anunțat că Ministerul Instrucțiunii „a promis” că studenții de anul I („gimnaziștii absolvenți”) vor beneficia de burse de la 1 ianuarie 1864. SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f. 2.

⁴³ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 12/1860 „Codicele matriculariu ...”, f. 10 („Catalog de inscripțiune universitară pe anul 1861”). Aceasta în vreme ce în dreptul celui de-al treilea student teolog menționat, Constantin Lăzărescu, la rubrica „ce profesie are ascultătorii cursurilor universitare”, este trasă o linie ondulată ce lasă loc interpretărilor.

⁴⁴ „Stipendiști în această facultate erau: Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu” afirmă Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 103, nota 5.

⁴⁵ Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 894.

dreptul elenistului în acel celebru *Codice Matriculariu*, de calitate sa de bursier la Atena, amestecând două planuri total distincte⁴⁶.

Am văzut mai sus că la 5 septembrie, Mihail Kogălniceanu hotărâse ca absolvenții de VI și VII clase seminariale să fie „așezați” pe lângă bisericile din Iași sau să primească burse pentru a le da posibilitatea a urma cursurile Facultății Teologice⁴⁷. În plus, la 12 septembrie 1860 Consiliul Școlar decidea ca toți profesorii facultăților să poată face propuneri de nume pentru acordarea burselor, evitându-se monopolul decizional al lui Simion Bărnuțiu în această chestiune⁴⁸. Nu puțini dintre studenții teologi, alături de colegi de la celelalte facultăți, solicită stipendii, însă doar o mică parte dintre ei primesc avize favorabile⁴⁹; în fond, Universitatea dispunea de un număr restrâns de burse, așa că alegerile trebuiau să aibă mult discernământ. La 23 noiembrie 1860, Ministerul anunța Universitatea că „bugetul lucrătorii prevede 12 burse pentru studenții facultăților a 900 lei una pe an, care s-au și acordat până acum studenților mai jos însemnați”. Dintre studenții teologi, ale căror nume sunt de altfel cunoscute, apar în lista respectivă doar Filotei Romanescu și Constantin Erbiceanu (pozițiile 3 și 5)⁵⁰.

După înscrierea la facultate și obținerea statutului de bursier, viitorul elenist se adresa din nou Ministerului la 30 septembrie, cerându-și anticipat subvenția: „înscriindu-mă ca student subvenționat la Facultatea

⁴⁶ *Codicele* – și acesta ortografiat greșit, sub forma *Codicei Matriculum* (sic!) – nu avea cum să se refere la un lucru petrecut ani buni după aceea, așa cum apare la Ion Vicovan, *Studiu introductiv. Arhiepiscopul Filaret Scriban 1811-1873*, în Filaret Scriban Stavropoleos, *Scrisori teologice*, Ediție de Gheorghe Popa, Ion Vicovan și Iulian Moga, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2010, p. 65, nota 56. Se vede limpede că Ion Vicovan preluase informațiile, care puteau lipsi dintr-o prezentare a lui Filaret Scriban, din tabelul – și el neinspirat – schițat în rândurile semnate de Gheorghe Popa, Virginia Popa, *Prefață. Facultatea de Teologie, cofondatoare a Universității ieșene. Cronica unei instituții cu o profundă vocație edificatoare*, în același volum, p. 26.

⁴⁷ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 12 și 16.

⁴⁸ SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 35/1860, f. 33.

⁴⁹ În cererea de înscriere la facultate semnată în comun de Gh. Costăchescu și Ioan Ștefănescu-Flor, cei doi se prezentau ca absolvenți ai cursurilor (inferior și superior) de la seminar și solicitau ministerului a-i recomanda Consiliului Școlar ca *stipendiști* „și totodată a le garanta prin un act ministerial posturile ce Onorabilul Ministeriu le va da subscrișilor pe lângă stipendiu”. SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 55. Autoritățile nu puteau da însă răspuns favorabil tuturor solicitanților. Documentul citat are trecută o rezoluție edificatoare: „se vor înscrie la facultate mai întâiu”, lăsând pentru mai târziu soluționarea chestiunii burselor.

⁵⁰ Cf., SJAN Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, 1/1860, f. 22. Tot 12 burse, cu valoare totală de 10.800 lei, apar trecute și în bugetul anului 1860. Vezi, V. A. Urechia, *op. cit.*, p.116: *Extract de Budgetul Școlilor pe 1860*, capitolul IX (*Stipendii și premii*), poziția 72. Altminteri, suma ni se pare nesemnificativă; vedem, din același buget, că salariul anual al unui singur profesor universitar era evaluat la 14.000 lei și că stipendierea la Paris a 25 de tineri studioși, costa finanțele publice 260.000 lei anual.

Teologică, vin a ruga pe Onorab. Minister de a-mi slobozi stipendiul pe trei luni înainte pentru a-mi procura cele necesare”⁵¹. Îl secolunda îndeaproape și Filotei Romanescu, care cerea, la rându-i, același lucru și primea, la fel, un răspuns pozitiv⁵².

Cel puțin în teorie, cuantumul bursei trebuia să fie mai mare în anul școlar următor. O lege specială cu privire la aceste stipendii apărea în 1861, pentru a actualiza sumele și pentru a-i include pe studenții facultăților din țară. Bursele erau împărțite în patru categorii, cea de-a treia fiind „stipendie în valoare de 3500 lei cari se vor da elevilor cari vor fi terminat cursul învățăturilor secundarie și care vor voi să treacă în facultăți”⁵³. În realitate, pe fondul dificultăților financiare majore și a urgențelor multiple, acest nivel al bursei de stat nu a fost atins, rămânând la 75 lei pe lună încă o perioadă.

Știm că în primul an de existență a Universității ieșene, cele 12 stipendii (11 de la buget și o bursă Bărnuțiu) s-au achitat studenților selectați. Din anul școlar următor însă, au apărut problemele și aceste burse nu au mai fost onorate de către minister. Arhivele păstrează două adrese ale „studenților stipendiști din Universitate” în care se cer soluții autorităților centrale.

În prima, datată 3 septembrie 1862, aceștia din urmă, reduși acum la șapte și între care se număra și Constantin Erbiceanu (ceilalți fiind Filotei Romanescu, Adam P. Camboreanu-Drăgănescu, Ștefan Mandrea, Gabriel Giurgea, George Roiu și Victor Sirețeanu) anunțau că, în ciuda deselor petiții, bursele au întârziat „la unii cinci luni iar la alții opt luni”; situația era dramatică, apropiindu-se începutul de an școlar și având nevoia de a-și procura „din tempu autorii Franci și Germani necesarii pentru studiile fiecăruie din noi”⁵⁴.

⁵¹ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 42. Rezoluția funcționarilor competenți îi era favorabilă: „pe temeiul buletinului de înscriere cu No 4”, petiționarul va beneficia de un stipendiu după buget și „i se va anticipa slovea pe un trimestru”.

⁵² Vezi cererea acestuia cu un conținut aproape identic, cu rezoluția favorabilă și o adresă internă către contabilitate în SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 38 și 39.

⁵³ Este vorba despre „Legea pentru reglarea stipendiilor școlarelor, atât celor din țară cât și celor ce se trimit în străinătate”, redată în Ion Brezoianu, *Reformele românilor, sau colecțiune de legile și regulamentele introduse în administrațiunea României de la 1859 ianuaru, până la 1864 octomvriu*, București, Tipografia Ștefan Rasidescu, 1864, p. 381-382.

⁵⁴ ANIC București, fond MCIP, dosar 157/1862, f. 6. Din cei șapte, doi erau studenți la Facultatea Teologică și ceilalți cinci se declară studenți la Juridică; între aceștia din urmă însă, trei (Roiu, Giurgea și Sirețeanu) se înscrieseră în 1861-1862 și la secțiunea de Litere a Facultății Filosofice (cum va face și Constantin Erbiceanu în anul 1862-1863), probabil pentru a avea acces mai facil la burse. Vezi lista cu studenții de la Litere în *Anuariul*

Cum nu a existat nici o reacție, studioșii reveneau la 24 septembrie cu o nouă suplică, cerând „să ni se solve stipendiul” întrucât, notau ei „cea mai mare parte din noi ne susținem din acest mic stipendiu și unii din noi nu l-au primit de 10, alții de 8 și, în fine, alții de 6 luni”. Rezoluția ministerului solicita o listă detaliată cu acești studenți și „cu sumele pe lună” datorate lor iar aceasta le parvenea, redactată de unul dintre stipendiști, în luna următoare. Din acest din urmă document reiese că de șapte luni (aprilie-octombrie 1862) Constantin Erbiceanu nu își primise bursa; în alte cazuri, întârzierea era de 10 sau chiar de 17 luni⁵⁵.

Comparativ cu alți colegi de studii, Constantin Erbiceanu ajunsese a se descurca financiar destul de bine și asta independent de ajutorul părintelui său. În afară de bursa de la facultate și/sau salariul de la Dicasterie, își amintea elenistul în paginile sale autobiografice, „în urma cererii profesorilor de la teologie, am mai fost favorizat și de Minister, care a pus pe teologii interni în Mitropolie, cu casă, masă și lemne”⁵⁶. Așa reușea ca parte din banii primiți să îi investească în cărți, marea sa pasiune de peste ani, și în îmbrăcămintea necesară unui tânăr matur din elita intelectuală. Nu știm cu precizie când a avut loc găzduirea lui și a colegilor săi la Mitropolie. Să fi fost la începutul studiilor? Puțin probabil, date fiind încercările constante de aflare a unei soluții locative potrivite, a unui internat pentru studenții teologi, categorie care se supunea, cel puțin în teorie, unui stil de viață diferit de restul populației universitare⁵⁷.

Amintirile elenistului trebuie să mai degrabă legate de inițiativa din 10 octombrie 1863 a locotenentului de mitropolit Calinic Miculescu, probabil la sugestia profesorilor și studenților teologi, care, după cum se știe, au venit în mod repetat cu aceste solicitări. Dacă așa au stat lucrurile, trebuie să precizăm că deschiderea lui Calinic Miculescu apare în contextul secularizărilor averilor mănăstirilor închinată. Mitropolitul locotenent oferea Universității *internarea* unui număr de 30 de studenți regulat „prin localurile mănăstirilor din Iași”, dar totodată cerea rectorului Titu Maiorescu „a da

Universității 1895-1896, p. 74. Potrivit lui Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 897, Petre Camboreanu de la Juridică s-ar fi înscris și la Facultatea Teologică tocmai în acea perioadă (anul școlar 1862-1863); dar *Anuarul* citat nu îl include însă între studenții teologi (vezi p. 89) și nici nu apare în lista de 9 studenți ai Facultății din 1863 (SJAN Iași, Universitatea „Al. I. Cuza. Rectorat”, 24/1863, f. 84).

⁵⁵ ANIC București, fond MCIP, dosar 157/1862, f. 14 respectiv 21.

⁵⁶ Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 13.

⁵⁷ Filaret Scriban a și purtat o corespondență cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice în ultima parte a anului 1862, în care încerca a-și convinge interlocutorul de necesitatea alocării unor fonduri speciale în acest sens: „Căci ei [studenții teologi, n.n.] locuind prin polii, care unde poate, parte sunt expuși la felurile alunecări, parte ca fii de preoți sunt săraci și nu au mijloace cu ce să șadă la gazdă și să-și urmeze cursul regulat”. Cf. Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 895, subsol.

preferință studenților de la Facultatea Teologică, carii generalminte sunt mai lipsiți de mijloace”⁵⁸. Mai apoi, cu ocazia solemnității începerii noului an școlar (23 octombrie 1863), Titu Maiorescu avea să mulțumească în discursul său Mitropoliei pentru inițiativa „frumoasă și plină de consecințe”, folositoare atât studențimii și Universității, cât și relației „dintre Biserică și inteligență”⁵⁹.

Bursele la Facultatea Teologică au continuat până în 1864. După absolvirea lui Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu, la începutul anului 1864-1865 s-a luat decizia de a orienta bursele exclusiv către Litere și Științe, adică specialitățile menite a pregăti dascălii de care sistemul educativ ducea lipsă. În toamna lui 1864, Universitatea avea alocate 25 de burse (12 pentru Litere și 13 pentru Științe), dar din pricina numărului redus de studenți de la ultima facultate, s-a ajuns la o redistribuire, ministerul oferind cu titlu „extraordinar” Teologiei și Dreptului câteva stipendii⁶⁰. Din păcate însă, facultatea la care urmasese Constantin Erbiceanu avea să fie desființată în temeiul Legii Instrucțiunii din 1864. Consiliul Academic lua act de o altă adresă a ministerului în care se anunța „supresiunea Facultății de Teologie” de la 1 ianuarie 1865, așa încât bursele urmau să ajungă până la urmă la Drept⁶¹.

Colegi și profesori; viața academică

După toate pregătirile pe care le-am văzut mai sus, Facultatea Teologică a început să funcționeze cu 13 studenți, între care și Constantin Erbiceanu (doi, apoi trei dintre ei fiind bursieri), pentru a ajunge la cifra de 14 înscriși în februarie 1861, între care patru bursieri. Cei înmatriculați cu acte în regulă (certificate de studii suficiente) erau numiți studenți *ordinari*, iar ceilalți, care nu îndeplineau această condiție, studenți *extraordinari*. Numai junii din prima categorie puteau, teoretic, da examene și primi diplome de studii, celor din a doua eliberându-li-se, la cerere, doar

⁵⁸ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f. 3.

⁵⁹ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza. Rectorat”, dosar 24/1863, f. 7-8. Sistemul stipendiilor a avut și adversarii săi. Miltiade Tzony bunăoară, deși numărat între primii studenți ai Universității, așadar martor ocular al problemelor cu care se confrunța atât populația studențească, cât și instituția, considera, un deceniu mai târziu, că bursele nu fac altceva decât să risipească resurse și așa insuficiente, de vreme ce dotarea era încă primitivă iar profesorii „comunică știința [...] prin dictări și manuscrisuri, ca în clasele primare”. Vezi Miltiade Tzony, *Universitatea de Iassy și fondatoarele seu*, Iassy, Gheorghiu, 1877, p. 68-69.

⁶⁰ D. Berlescu, *op. cit.*, p. 186 și SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 30/1864, f. 10-11.

⁶¹ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 30/1864, f. 5, respectiv 21 și 20.

certificate de *auditori*. Documentele sunt însă contradictorii în privința numărului și a numelor celor din prima sau din a doua categorie.

Astfel, într-o listă din martie 1861 cu studenții cursului de Arheologie Biblică, predat de Filaret Scriban, apar 14 nume (zece ordinari, patru extraordinari)⁶², în vreme ce într-un catalog (din aceeași perioadă) cu studenții cursului de Istoria Ecleziastică a lui Vladimir Suhopan, sunt trecute doar 13 nume (trei ordinari și zece extraordinari)⁶³. Probabil D. Berlescu a văzut doar primul document, căci dădea și el, fără alte comentarii, cifra din catalogul lui Filaret Scriban⁶⁴.

Tindem să credem că situația mai apropiată de realitate, dacă facem abstracție de lipsa unui nume, este descrisă în cel de-al doilea document, care îl includea între studenții *extraordinari* (și nu între cei *ordinari*, precum lista lui Filaret Scriban) și pe viitorul clasic al Junimii, Ion Creangă, pe atunci diacon la biserica Patruzeci de Sfinți, care, o știm din mai multe surse, frecventa cu neregularitate cursurile. Este însă la fel de posibil, dată fiind lipsa de experiență a dascălilor în Universitate, o instituție fără tradiție la noi și pe atunci fără suportul ministerului de resort, ca fiecare din cei doi profesori să fi interpretat în manieră proprie reglementările în vigoare. În orice caz, Constantin Erbiceanu se afla menționat de ambele documente în prima categorie, a celor care urmau constant cursurile ca student regulat, fiind în același timp trecut în catalogul lui Suhopan, ca *stipendist*, alături de Filotei Romanescu și Theofan Oancea.

Interesant este că Filaret Scriban nota în adresa care însoțea lista sa cu studenți, că în afară de cei 14, „mai începuse la deschiderea Universității a frecvența și alți capabili clirici [...] dar au conținut de a frecvența această facultate” din pricina nerespectării promisiunilor legate de accesul la înaltele demnități ecleziastice a celor cu studii de profil⁶⁵. Să fi fost acesta un simplu artificiu oratoric, pentru a convinge autoritățile de importanța studiilor de profil?

O imagine mai detaliată, măcar prin prisma faptului că ne permite comparații cu celelalte specialități, ne arată cel dintâi registru de înscriere folosit la Universitatea din Iași, intitulat sugestiv *Codicele Matriculariu al Universității de Iassi cu începere de la anul fondărei 1860 (octomv. 26)*⁶⁶.

⁶²Vezi, „Catalogul studenților Facultății teologice anul I”, în SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 130/1860, f. 13.

⁶³ Cf. tabelului intitulat „Catalog al auditorilor Facultății teologice, anul I în Universitatea de Iassi 1861 la studiul de Istoria Eclessiastică”, în SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 130/1860, f. 12.

⁶⁴ Vezi D. Berlescu, *op. cit.*, p. 100.

⁶⁵ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 130/1860, f. 8.

⁶⁶ La fel de bine am fi putut alege, pentru o analiză mai detaliată, și catalogul sub formă de tabel întocmit de Vladimir Suhopan în martie 1861, despre care am făcut deja vorbire („Catalog al auditorilor Facultății teologice, anul I în Universitatea de Iassi 1861 la

Pentru anul 1860-1861, actul cuprinde rubrici cu privire la numele, vârsta, religia, locul natal, numele părintelui și ocupația, naționalitatea, studiile urmate până atunci și localitatea și, în fine, facultatea aleasă pentru cei 106 studenți înscriși în primul an de ființare a instituției⁶⁷.

În acest document, primul dintre cei 14 înscriși la Facultatea Teologică era Ioan Ștefănescu, de 23 de ani, absolvent de șapte clase seminariale la Socola. Constantin Erbiceanu apare al treilea în ordinea înscrierilor la numita facultate (și la numărul curent 78), cu vârsta de 23 de ani, ca fiul preotului Ion; la rubrica de studii, el declară că a absolvit „în Seminarie VI și în gimnas. clas. V”. Interesant este că deasupra numelui său apare trecut cuvântul „orfelini” (în celelalte câteva cazuri, termenul e trecut la rubrica părilor), ceea ce însemna că era favorizat în acordarea stipendiilor de stat.

Restul colegilor săi fie activează ca preoți și diaconi, fie au părinți preoți ori „agricultori”, vârstele mergând de la 22 de ani (ca în cazul viitorului nostru academician), până la 29 de ani. Studiile lor anterioare sunt de profil teologic, dar variate ca întindere: unul absolvise opt clase seminariale; trei terminaseră șapte clase seminariale; unul (Constantin Erbiceanu) absolvise șase clase seminariale și clasa a V-a gimnazială; unul absolvise cinci clase la seminar și alte cinci în gimnaziu; cinci absolviseră doar cursul inferior la Seminarul Socola (între care și diaconul Ion Creangă, trecut în *Codice* la numărul curent 95) și ar fi trebuit înscriși ca simpli auditori; în fine, trei nu puteau menționa decât absolvirea „cursului catihetic” de la Socola și lor li se rezervă calitatea de studenți „extraordinari”. Cei din urmă sunt preoți în Iași și în împrejurimi, cu vârste de 26 și 29 de ani, așadar decanii de vârstă ai grupului de studenți teologi unde, oricum, media de vârstă este destul de ridicată (25,2 de ani), comparativ cu media de vârstă pe Universitate, situată undeva sub 23 de ani⁶⁸.

studiul de Istoria Ecclesiastică”), în SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 130/1860, f. 12. Să menționăm că între toate aceste documente există unele diferențe, fie în ce privește studiile urmate de audienți, fie în ceea ce privește calitatea de student ordinar sau extraordinar, fie a vârstei tinerilor înscriși la Facultatea Teologică, așa că este dificil a stabili care dintre acte reflectă mai bine adevărul.

⁶⁷ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, 12/1860, f. 2-7 („Catalogul matriculariu al studenților de la Universitatea de Iassi octomvre 1860”). Numele studenților înregistrați se regăsesc în totalitate (făcând abstracție de variațiile de ortografie specifice ultimei jumătăți de secol XIX) în lista din *Anuarul Universității 1895-1896*, p. 89 („Studenții Facultății de Teologie de la 1860-1865”), cu mențiunea că din neatenție, autorii lucrării au sărit direct la anul 1861-1862, unde i-au trecut pe studenții anului 1860-1861.

⁶⁸ Amănunte în Leonidas Rados, „Studenții Universității în epoca modernă”, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), *Istoria Universității din Iași*, p. 186.

În ciuda celor 14 înscriși, anul I de Teologie se baza mai mult pe stipendiști, patru la număr, situație care se regăsea, în parametri asemănători, la Facultatea de Litere, frecventată constant numai de bursieri; doar ei sunt cei care vin regulat la cursuri și susțin examene. În fond, lucrurile reies foarte clar din documente (cu toate contradicțiile ce le conțin, poate firești în acea perioadă), chiar dacă situația nu este recunoscută deschis nici de profesori, nici de conducerea Universității. Lăsăm să vorbească un catalog, aflat în arhivele ieșene și alcătuit de Vladimir Irinupoleos Suhopan pentru examenul din 10 iulie 1861⁶⁹:

	Nume și familie student	Nume familie și ocupația	Locul nativității	Etate	Testimonii câștigate	Frecvență	Conduită	Nota cursuri	Nota examen
1. Romanescu Filotei	George Romanescu Paroh	George Romanescu Paroh	Iași	27	Cinci clase în Seminar și cinci clase Gimn[aziu] la Blaj	5 absențe bolnav fiind	Eminent	Eminent	Eminent
2. Erbiceanu Constantin	Ioan Erbiceanu Paroh	Ioan Erbiceanu Paroh	Erbiceni, District Iași	23	Șase clase în Seminar și cinci clase Gimnaziu la Iași	3 absențe bolnav fiind	Eminent	Eminent	Eminent
3. Lăzărescu Constantin	Irimia Lăzărescu Paroh	Irimia Lăzărescu Paroh	Pârâul Negru District Dorohoi	28	Patru clase în Seminar	3 absențe bolnav fiind	Eminent	Primam	Primam
4. Oancea Theofan				24	Șase clase în Seminar	21 absențe nu s-au legitimat	Secunda	Secunda	Nu s-a examinat, pentru că nu s-a legitimat pentru absențele sale

⁶⁹ „Catalogul studenților Facultății Theologice a anului I^{iu} în Universitatea de la Iași 1861, din studiul Istoria Ecclesiastică”, în SJAN Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 17/1861, f. 11.

Este ultima oară când apare documentată prezența celui de-al patrulea coleg stipendist, Oancea Theofan, căci la înscrierile pentru anul II de studii (1861-1862), nu îi regăsim în *Codicele matriculariu* decât pe primii trei⁷⁰; oricum, în curând și Constantin Lăzărescu renunța la studii, așa încât din cei 14 tineri adunați cu greu de autorități, rămân să-și continue studiile doar cei doi amici, Constantin și Filotei.

După cifra, dacă nu încurajatoare, măcar rezonabilă din 1860, anii următori au redus rând pe rând numărul celor doritori a urma studii înalte de teologie la Universitatea din Iași. Am văzut că dintre cei 14 studenți ai anului I (1860-1861), marea majoritate nu frecventau cursurile, nici nu se prezentau la examene, fiind deja, mare parte dintre ei, preoți sau diaconi la diferite biserici din Iași sau din împrejurimi.

Mihai Mănuță lasă a se înțelege faptul că în anul școlar 1861-1862 au depus examene 18 studenți, iar în anul următor se înscriuseră 43 de studenți (ambele cifre cu totul nerealiste dacă s-ar aplica Facultății Teologice), pornind de la o adresă din 22 octombrie 1862 către Minister în care se nota, pe lângă cele de mai sus, că anul 1861-1862 „a expirat cu mare daună a studenților”⁷¹. În realitate, este însă vorba despre un raport care privește întreaga Universitate, nu doar Facultatea Teologică⁷².

⁷⁰ Constantin Erbiceanu apare aici ca absolvent de șapte clase gimnaziale. SJAN Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 12/1860, f. 10 („Catalog de inscripțiune universitară pe anul 1861”).

⁷¹ Cf., Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 893. Din păcate autorul, de cele mai multe ori atent și precis, nu ne oferă indicații cu privire la sursa documentară folosită. Actul la care facem noi referire, păstrat în arhivele ieșene – și care conține toate elementele descrise de Mănuță – este o ciornă semnată de secretarul Universității și nu de Filaret Scriban. SJAN Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 21/1862, f. 3. La fel de adevărat este că profesorul Scriban putea semna documentul original, aflat probabil în arhivele centrale din București, căci el a îndeplinit și funcția de președinte al Consiliului Academic al Universității în perioada iunie 1862-februarie 1863. Din ianuarie 1862, odată cu demisia lui Ioan Strat (ales de colegi, dar neconfirmat de minister) de la rectorat, Universitatea nu a mai avut rector până la alegerea lui Nicolae Ionescu, în februarie 1863 (dar și el rămas neconfirmat), așa că decanul Facultății Teologice a fost invitat, o dată în plus, să gireze, ca președinte al Consiliului, afacerile curente ale instituției într-o perioadă extrem de dificilă din viața așezământului ieșean. Vezi Cătălin Botoșineanu, „Alegerile pentru funcția de rector și evoluția demnității rectorale”, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), *Istoria Universității din Iași*, p. 421-450, mai ales p. 431.

⁷² Circulă multe cifre fanteziste privind numărul studenților teologi. Unul dintre autori dădea cifra de trei (alături de 38 la Juridică, 16 la secția de Litere și 14 la cea de Științe) pentru anul 1861-1862, ca să-și argumenteze în general descreșterea numerică a populației studențești din acei primi ani de după fondare. Vezi, Dr. Hurmuzescu, „Istoricul Facultății de Științe din Iași”, în *Anuarul general al Universității din Iași tipărit cu ocazia jubileului de cincizeci ani*, Iași, Tipografia I. S. Ionescu, 1911, p. XLVIII. De fapt, trei erau studenții ordinari care treceau atunci în anul II de studii la Facultatea Teologică.

Constantin Erbiceanu avea obligația de a susține, alături de colegii săi, relativ puține examene pe an. Nu se mai păstrează toate actele de arhivă care să ne permită o strictă reconstituire, dar, în limita informațiilor care s-au salvat, se poate documenta în parte evoluția sa ca student teolog. După cum ne așteptam, ea confirmă întru-totul propriile-i spuse, rostite cu simplitatea senectuții împăcate, la ora bilanțului: „toate notele obținute la Teologie sunt clasificate ca *eminent*”⁷³. Să mai spunem că sistemul de notare la Facultatea Teologică era același cu al celorlalte specialități (mai târziu această uniformitate va dispărea) și avea la bază *Așezământul* din 1851 care prevedea următoarele grade în evaluare: „Eminenția (foarte bine), Prima (bine), Secunda (de mijloc) și Terțea (rău)”⁷⁴.

Se observă, din tabelul de mai sus, că la examenul de Istorie Ecleziastică din 10 iulie 1861 se prezentaseră doar cei patru stipendiști, Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu obținând nota maximă atât la conduită, cât și la cursuri și la examen, Constantin Lăzărescu maxim la conduită și *Prima* la cursuri și examen, în vreme ce ultimul, Theofan Oancea, notat cu *Secunda* la conduită și cursuri, absentase excesiv, nefiind primit în examen⁷⁵.

În anul II de studii, la examenul din Teologia Generală, susținut la 3 iulie 1862, s-au prezentat doar primii trei, primind cu toții calificativul de *Eminenția*; de data aceasta erau prezenți, alături de examinatorul Vladimir Suhopan, și profesorul de Filosofie și de Dreptul Ginților Simion Bărnăușiu precum și profesorii de Drept Roman și de Matematică, Petre Suciu, respectiv Ioan Pop⁷⁶. La 9 iulie 1862 se desfășura și examenul comun pentru obiectele „Introducere în Noul Testament” și „Ermeneutică și Exigeză”, la profesorul Filaret Scriban, unde s-au prezentat aceiași trei studioși. Însă, dacă la primul obiect au primit cu toții calificativul maxim, la cel de-al

⁷³ Cf., Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 12.

⁷⁴ *Așezământ pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei*, p. 59.

⁷⁵ „Catalogul studenților Facultății Theologice a anului I^{iu} în Universitatea de la Iași 1861, din studiul *Istoria Eclesiastică*”, în SJAN Iași, fond Universitatea Al. I. Cuza. Rectorat, 17/1861, f. 11. Datele acestea se regăsesc simplificat și într-un proces-verbal refăcut datorită inițiativei lui Titu Maiorescu. Vezi SJAN Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 13/1860, f. 19. Să mai spunem că în calitate de rector al Universității din Iași, Titu Maiorescu luase în 1864 decizia recuperării actelor examenelor studențești și înființării unui Registru special în acest scop; din cauza faptului că Universitatea nu a avut, până la el, un rector confirmat de minister și întărit de Domn, aceste procese-verbale se aflau, în consecință, „într-o stare neregulată, pe hârtii și peteci de hârtii izolate, multe fără dată etc”. SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 13/1860, f. 2.

⁷⁶ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 13/1860, f. 20.

doilea au fost examinați doar Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu (colegul lor a renunțat), cu același rezultat foarte bun⁷⁷.

Peste încă un an, dintre toți colegii de la 1860, rămăseseră să-și treacă sârguincios examenele doar Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu, dovadă procesul-verbal al examenului cumulat de Teologie Pastorală, Morală și Drept Canonic susținut la 25 septembrie 1863, unde profesorul Vladimir Suhopan, la ora aceea singurul dascăl pe care-l mai avea facultatea (el ocupând totodată și funcția de decan) i-a notat pe amândoi, la toate cele trei materii, cu *Eminenția*⁷⁸.

Situația populației facultății era, se vede și din aceste examene, cu adevărat foarte dificilă, dar caracteristică primilor ani ai instituției, o perioadă a „universității fără corp”, cum se exprima unul dintre istorici⁷⁹. La o raportare către ministerul de resort din 16 decembrie 1862, Filaret Scriban descria un tablou sinoptic, dar cu atât mai sumbru, al efectivelor studenților teologi (referindu-se probabil la cei care urmează regulat și își trec examenele): „clasa I-a 5, clasa II-a nici unul, clasa III-a 3”⁸⁰.

*

Dat fiind prestigiul simbolic ce îl aducea cu sine calitatea de profesor de „învățăături înalte”, catedrele Facultății Teologice fuseseră încă de la început, pe când nici măcar nu se știa cu precizie numărul lor, foarte căutate de diverse personaje din lumea școlilor ecleziastice, majoritatea de o valoare mediocră⁸¹.

⁷⁷ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 20/1861 („Dosarul prescriptelor verbale pentru examene, pe anii 1861, 62, 63, 64, 65, 66, 67”), f. 24: „Rezultatele examenului la finea anului scolastic 1861/1862 în cele trei facultăți de la Universitatea din Iași”. Alături de Filaret Scriban, contrasemneau profesorii Șt. Miclea și Simion Bărnuțiu.

⁷⁸ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 20/1861, f. 26: „Catalogu pentru essaminarea Studenților din Facult. Teologică Universitatea de Iassy, la sciințele Theologia Pastorală, Morală și Dreptul Canonic în anul scolariu 1863/1864, Septem 25”. Rezultatul examinării este copiat și dosarul conceput de Titu Maiorescu cu reconstituirea examenelor; SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 13/1861, f. 32 („Prescript verbal no. 32 bis. Facultatea Teologică”).

⁷⁹ Florea Ioncioaia, *op. cit.*, p. 142.

⁸⁰ De altfel, în statisticile ministerului, contau doar studenții care se achitau de îndatoririle lor și nu „veteranii”. Vezi, Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 891-892, care citează fondul arhivistic MCIP Moldova, dosar 544/1862, f. 231; peste ani numerotarea dosarelor s-a modificat, dar documentul nu apare nici măcar la cota veche, ceea ce ne face să luăm cu prudență necesară trimiterea lui Mihai Mănuță.

⁸¹ Este relevantă reacția lui Vasile Alexandrescu-Urechia, șeful Departamentului Instrucțiunii care, la 30 septembrie 1860, provocat de cererile succesive de posturi la amintita Facultate, anunța în ședința Consiliului Școlar că „Ministeriul nu are pân' acum nicio

La jumătatea lunii septembrie, câțiva dintre profesorii Seminarului de la Socola solicitau a fi înscriși între candidații pentru una dintre catedre: Clement Nicolau (fostul tovarăș al lui Gheorghe Erbiceanu în deplasarea de studii la Universitatea din Atena, în 1856), care predă la Seminar limba elină și dreptul canonic, viza catedra de Istorie ecleziastică, Ierodiaconul Inocențiu Moisiu dorea catedra de Introducere în Sf. Scriptură, iar Ieromonahul Ieronim Buțureanu, catedra de Arheologie Biblică și Hermeneutică⁸². Lor li se mai adăugau Părintele Gherasim și chiar Nechifor Iliescu, care fusese deja numit provizoriu și cerea numirea definitivă⁸³. La finalul lunii, Ghenadie Benedict, fost rector al Seminarului de la Mănăstirea Neamțului se grăbea și el spre această oportunitate și cerea autorităților de resort „a ave o catedră la facultatea teologică”⁸⁴. Dintre aceștia erau imediat îndepărtați Ieromonahul Gherasim și Inocenție Moisiu, care posedau titluri insuficiente pentru catedrele universitare⁸⁵; Clement Nicolau era acceptat doar pentru a predă limba elenă⁸⁶ iar Nechifor Iliescu își pierdea catedra de Drept Canonic și se vedea îndepărtat din Universitate după prima săptămână de cursuri, pentru comportament inadecvat⁸⁷.

După deschiderea Universității, Consiliul Academic, în tentativa de a completa catedrele vacante și forțând bugetul aprobat pentru 1860, îi numea profesori pe Ghenadie Popescu la Drept Canonic și pe Ieronim Buțureanu pentru Limba Ebraică⁸⁸.

Niciunul dintre aceste nume nu a activat în realitate la Facultatea Teologică din Iași⁸⁹. În acuta criză de timp ce marca ultimele pregătiri pentru deschiderea Universității, Ministerul numise din oficiu două personalități proeminente ale intelectualității clericale din Moldova: episcopii Filaret Scriban și Vladimir Suhopan, acestora adăugându-li-se arhimandritul Melchisedec. În ciuda absenței *concursului*, era o formulă

cunoștință de catedrele care ar fi vacante la Facultatea Teologică”. SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 35/1860, f. 60.

⁸² SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 22, 23, 25.

⁸³ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 24, și fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 33/1860, f. 200.

⁸⁴ SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 35/1860, f. 60.

⁸⁵ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 44. Inocenție Moisiu reacționa violent la 8 octombrie 1860, replicând Ministerului că, pe de o parte, nici măcar nu i-au fost verificate titlurile academice și, pe de altă parte, profesorii numiți nu au fost selectați prin concurs, așa cum se anunțase inițial (f. 58).

⁸⁶ SJAN Iași, fond Comitetul central de inspecțiune școlară, dosar 35/1860, f. 60.

⁸⁷ Cf., Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 887.

⁸⁸ SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 78, respectiv 74.

⁸⁹ Florea Ioncioaia afirma că Facultatea Teologică avusese, în scurta sa existență, cinci profesori. Autorul a luat șadar în calcul, alături de Scriban, Suhopan, Melchisedec, și două din numele amintite. Totuși, cu excepția nesemnificativei prezențe a lui Nechifor Iliescu, alt dascăl nu a mai activat în realitate aici. Vezi Florea Ioncioaia, *op. cit.*, p. 145.

care prezenta autorităților scolastice certitudinea unor dascăli cu studii temeinice la bază, cu vastă experiență didactică și cu expertiză științifică unanim recunoscută. Din păcate, lipsa compatibilității personale între cei trei profesori a compromis, alături de alte elemente, destinul învățământului teologic universitar ieșean.

Filaret Scriban fusese numit în ultima decadă a lunii octombrie 1860 la catedra de Arheologie Ebraică, Biblică și Creștină și Introducerea în Cărțile Vechiului Așezământ (el își păstra și calitatea de egumen al Mănăstirii Socola, dar demisionase din poziția de rector al Seminarului)⁹⁰. În plus, era desemnat și decan al Facultății Teologice la 24 noiembrie 1860, după ce îndeplinise vreme de o lună de zile (începând cu 28 octombrie), pe fondul prestigiului de care se bucura în lumea cultă a Iașilor, funcția de președinte al Consiliului Academic, poziție din care gira treburile curente ale instituției până la numirea rectorului, afacere care a trenat o vreme în așteptarea completării Universității cu Facultatea de Medicină.

Dar acest veritabil „atlet al creștinismului și defensor al ortodoxismului” cum îl numea Constantin Erbiceanu, fost învățacel și apoi colaborator al cărturarului cleric, el însuși dedicat acelorași idealuri, obosise în lupta sa veche de decenii cu celălalt lider de opinie clericală, Vladimir Suhopan (și cu susținătorii acestuia)⁹¹, astfel că în primăvara anului 1863, Filaret Scriban renunța la poziția de profesor universitar și la funcția de decan⁹² și mai apoi cerea a fi pensionat, retrăgându-se la țară⁹³.

⁹⁰ Referatul ministrului Mihail Kogălniceanu și Decretul Domnesc de numire în original se păstrează astăzi la SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 68 și 69. La rândul său, ministerul de resort comunica oficial numirea printr-o adresă către Universitate, datată 10 noiembrie 1860 și înregistrată la destinație două zile mai târziu. SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 1/1860, f. 18.

⁹¹ Cel care explică mai bine această luptă intestină este chiar Constantin Erbiceanu, într-un studiu alcătuit cu recunoștință și multă căldură: „Viața, activitatea și scrierile P.S. Filaret Scriban”, în *Biserica Ortodoxă Română*, XVI, 1893, p. 384-416, 481-512, 601-630, 693-704. El pune conflictul între cei doi titani pe seama intereselor partidelor clericale și a „expulzării grabnice” a lui Suhopan de la rectoratul Seminarului odată cu întoarcerea lui Scriban de la studii, pentru a i se face loc acestuia din urmă. Nu insistăm asupra subiectului, mulțumindu-ne a ne opri doar asupra rândurilor în care elenistul descria atmosfera de la facultate: „cât a profesat la facultatea Teologică, vecinic l-am văzut trist și gânditor, ba adesea desgustat, din cauza neliniștei sale morale” (p. 603).

⁹² Consiliul Academic lua act de demisie în ședința din 17 aprilie 1863, constatând că Vladimir Suhopan se însarcina benevol „cu acoperirea provizorie a catedrei rămase vacante prin demisionarea Pr. Scriban”. Vezi, SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 8/1860, f. 27.

⁹³ „Am altoit timp de 25 de ani oameni și n-am produs roadele lui Christos; de aceea acum m-am hotărât a altoi arbori, care nu-s atât de ingrați”, obișnuia arhiereul să le explice apropiaților săi decizia retragerii. A continuat însă munca în arhive și bibliotecă, pentru completarea operei sale scrise. Vezi discursul lui Constantin Erbiceanu (fără titlu) la înmormântarea prelatului, în *Cuvintele funebre pronunțate la înmormântarea reposatului*

Cât timp a îndeplinit oficiul de decan, a încercat, în ciuda condițiilor vitrege, să aducă personal calificat la Facultate. Într-un raport către minister din 22 octombrie 1862, Universitatea anunța, prin vocea lui Filaret Scriban (în calitate de președinte al Consiliului Academic), că unii profesori s-au retras din activitate lăsând descoperite pozițiile și, ca atare, solicita ocuparea prin concurs a catedrelor vacante (Dreptul Bisericesc; Istoria Bisericii; Limba Ebraică; Exegeza Biblică) și finanțarea bugetară a trei catedre suplimentare (Introducerea în Noul Testament și Hermeneutică și Exegetică după textul grecesc; Pastorală, Omiletică și Pedagogică; Morală și Patrologie)⁹⁴.

Vladimir Suhopan, cel de-al doilea profesor al Facultății Teologice, fusese numit în noiembrie 1860 la catedra de Istoria Bisericească și Teologia Dogmatică⁹⁵. El este singurul care a predat fără întrerupere studenților de la numirea sa și până la desființarea Facultății, la finele anului 1864. A suplinit și numeroase catedre, obligat de împrejurări, de la Arheologia Biblică, la Dreptul Canonic și Teologia Morală sau Teologia Pastorală, vorbind studenților până la șase ore săptămânal, după cum argumenta el însuși într-o cerere de sporire a retribuției, în noiembrie 1864⁹⁶. Mai mult, după retragerea lui Filaret Scriban în primăvara anului 1863, a rămas unicul profesor pe care îl mai avea Facultatea ce se îndrepta cu pași repezi spre desființare.

La fel ca predecesorul său, a făcut eforturi din funcția de decan pentru a completa catedrele cu profesori competenți, încercare lipsită însă de șanse. În toamna lui 1863, în timpul rectoratului lui Titu Maiorescu, se anunțase concurs pentru ocuparea catedrei de Arheologie Biblică și Limbă

Arhiepiscopul Stavropolei de autorii economul Constantin Buțureanu, domniile Gheorghie Erbiceanu și Constantin Erbiceanu și preotul Nestor Vorobchevci, profesor la Gimnaziul Cr. Orth. Din Bucovina, imprimate de Arhiepiscopul Iosif Sevastias Bobulescu, Iassy, Tipografia D. Gheorghiu, 1880, p. 40-41.

⁹⁴ În plus, cerea „a onora onorariile Părinților Ghenadie Popescu și Ieronim Buțureanu, fiindcă dâșii încă de la începutul Universității au fost recunoscuți de Ministeriu drept profesori, cel dintâi pentru Dreptul Bisericesc și Istoria Bisericească și cel de-al doilea pentru Limba Evreică”. SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 21/1862, f. 3. Vezi și Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 885, care citează un document păstrat în arhivele centrale.

⁹⁵ Și pentru el se păstrează în original referatul ministrului Mihail Kogălniceanu și decretul domnesc de numire. În plus, avem și ciorna unei adrese din partea ministerului în care era întrebat, la 6 octombrie 1860, dacă acceptă una dintre catedrele Facultății Teologice, finanțată cu 14.000 lei pe an. SJAN Iași, fond MCIP Moldova 1804-1862, dosar 128/1860, f. 64, 65, respectiv 63. Se pare că Filaret Scriban a încercat să îi îngreuneze accesul la catedră, după cum se vede din rezoluția pusă de acesta, în calitate de președinte al Consiliului Academic, pe adresa oficială de la minister de numire a lui Suhopan, datată tot 10 noiembrie 1860. Vezi, SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 1/1860, f.20.

⁹⁶ Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 886 și 889.

Ebraică (alcătuită din părți ale fostelor catedre ocupate de Scriban și Melchisedec), pentru care erau mai mulți doritori. Mai întâi, Ieronim Buțoreanu, cel care avusese în 1860 o numire provizorie, se înscria între concurenți la 22 noiembrie 1863, oferindu-se „a ținea prelegerile gratuit” până la concurs și la numirea oficială⁹⁷. Poziția era dorită și evreul Naftule Popper⁹⁸ dar și de Mihail Vitlimescu, fost translator de limba „evree-haldee” la Ministerul de Externe din București și care dorea să predea numai limba ebraică „fără amestec de alte obiecte”⁹⁹.

Nici cel de-al treilea profesor numit oficial, Melchisedec Ștefănescu, nu a predat multă vreme, deși fusese puternic implicat chiar dinaintea deschiderii Universității, în pregătirea și organizarea studiilor. Lui i se încredinșase catedra de Exegeza Sublimă a Vechiului Testament și Limba Ebraică, la care a renunțat însă în 1862, din diverse motive, între care adversitatea lui Vladimir Suhopan¹⁰⁰, conflictul profesorilor cu ministerul, situația incertă a Universității și poate chiar deznodământul previzibil al Facultății.

Interesant este că în vremea conflictului dintre profesori și minister (legat de recunoașterea rectorului ales, Ioan Strat și, în cele din urmă, a

⁹⁷ Vezi, SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f.25.

⁹⁸ *Statutele* Universității prevedeau, la articolul 2, posibilitatea angajării „în caz de necesitate”, a profesorilor străini, dar Popper a fost, după cum menționează chiar documentele, „respins de la concursu fiind evreu”. Cf., SJAN Iași, fond „Universitatea Al. I. Cuza. Rectorat”, dosar 23/1863, f. 18 și urm. În 1863, Titu Maiorescu adresase un aspru raport ministerului de resort, arătând, între multe altele, că implicarea autorităților de la București în acest caz, în favoarea acceptării candidaturii lui Popper (ca și impunerea profesorului Troteanu la Juridică, deși acesta nu era absolvent de studii superioare) trebuie privită ca o încălcare a Statutelor Universității („jidanul Popper poate fi admis la Facultatea Teologică unde are să propue pe lângă limba Ebraică Exegeza Testamentului Creștin”). Cf., Dr. Hurmuzescu, *op. cit.*, p. LII. Învățăatul evreu nu poseda „testimoniile” necesare, adică actele de studii superioare, afară de câteva recomandări, e drept, de la personalități marcante ale vieții științifice europene. Vezi și Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rectorat la Universitatea din Iași (1863-1864)”, în *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, coordonator Gh. Iacob, p. 401-402. Vorbind despre istoria Universității, A. D. Xenopol găsea legitimă excluderea din competiție a învățăatului evreu, argumentând că facultatea cu pricina era una de teologie ortodoxă. Cf., A. D. Xenopol, „Istoricul Universității din Iași”, în *Anuarul general al Universității din Iași tipărit cu ocazia jubileului de cincizeci ani*, p. XX.

⁹⁹ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f. 76-77. În aprilie 1864, când Vitlimescu se adresa rectoratului, catedra încă nu era ocupată, după cum nu va fi nici după aceea. În fond, ultimilor doi candidați le lipseau „gradele academice” obligatorii pentru ținerea cursurilor.

¹⁰⁰ Acesta îl acuzase încă pe când erau colegi la Seminarul de la Socola că apelează în scop didactic la pasaje din opera lui Voltaire, lucru nepotrivit pentru un profesor de teologie, ba încă și cleric pe deasupra; o comisie a cercetat cazul, dar nu a găsit motive să-l pedepsească pe Melchisedec.

privilegiilor Universității)¹⁰¹ profesorii de la Teologie au avut o atitudine moderată, fiind dintre aceia care nu și-au prezentat demisiile și au continuat să-și țină cursurile.

*

Nu avem informații concrete despre viața tânărului Constantin în timpul facultății, altele decât cele notate de el însuși, în autobiografie, unde subliniază aplecarea spre studiul riguros. Cu siguranță, mediul în care își consuma existența rămânea cel ecleziastic și intelectual al Iașilor.

La fel de sigur este că a participat la acțiunile strategic gândite de rectorul Titu Maiorescu – în fond un tânăr apropiat de vârsta sa, dar pe care știm că îl aprecia pentru știința de carte cu care venise de la studiile sale, o veritabilă *peregrinatio academica* în Austria, Germania și Franța – de a crește solidaritatea studenților și a profesorilor în acei primi ani, foarte dificili de altfel, ai *Universității Naționale*. Mai întâi a fost serbarea solemnă a începerii anului școlar 1863-1864, mai bine organizată decât în anii anteriori, căci acum Universitatea aveau un rector ales și recunoscut de autorități, ceremonie despre care am vorbit ceva mai sus. Apoi profesori și studenți laolaltă au participat la 11 aprilie 1864 la „aniversarea triseculară a nașterii lui Shakespeare”, prin care Titu Maiorescu intenționa să cupleze Universitatea din Iași la ritmurile academice europene¹⁰².

Nu știm dacă junele Constantin a dorit să ia parte în 3 februarie 1864 la „serbarea lui Galilei”, una eminentemente științifică și laică în același timp (după cum se poate bănuși și după cum reiese și din programul manifestării)¹⁰³, dar este sigur că a participat, alături de colegii săi de la Facultatea Teologică, la solemnitatea funebră din 13 iunie 1864 în memoria lui Simion Bărnuțiu, în fond o sărbătoare nu doar a Universității, ci a întregii școli ieșene. Vedem din programul pus la punct de același energic rector, în fond inamicul principal al defunctului profesor și creator de școală, că fiecare facultate, inclusiv cea Teologică, participa cu studenții săi și cu propriul stindard la o manifestare care amintea, prin numărul celor prezenți

¹⁰¹ Vezi amănunte în D. Berlescu, *op. cit.*, p. 116-122.

¹⁰² SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 24/1863, f. 88, 92 și 93 și ANIC București, fond MCIP, dosar 122/1864, f. 97.

¹⁰³ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 24/1863, f. 54, 55 și 57. Titu Maiorescu luase decizia participării la mișcarea comemorativă inițiată de universitățile italiene, dorind prin aceasta să-și arate recunoștința față de Universitatea din Torino, care acceptase echivalarea studiilor făcute în țară de stipendiștii români de acolo. Vezi, ANIC București, fond MCIP, dosar 122/1864, f. 38, adresa rectorului către ministrul de resort.

și prin amănunțele organizării, de prima parte a serbării inaugurării Universității¹⁰⁴.

Universitatea ducea, în general, lipsă de cărți tipărite și în număr suficient pentru studenții ei, orice specialitate ar fi urmat aceștia. Tinerii se bazau, într-o măsură covârșitoare pe notițele de la cursuri, fapt ce îi elimina în mod natural din ecuație pe cei cu o frecvență neregulată, reducând și mai mult rândurile populației studențești. Constantin Erbiceanu menționează el însuși „manuscrisele” pe care le lua la cursuri, unde era prezent cu regularitate, cazurile de absențe („bolnav fiind”, cum notează documentele), rămânând extrem de rare.

E drept că studenții puteau folosi, de regulă numai la sală, volumele dorite, aflate în Biblioteca Universității, situată și ea în casele Moruzzi, sau chiar cărțile din Biblioteca Mitropoliei și, de ce nu, dată fiind istoria comună, a Bibliotecii Seminarului de la Socola. De preferat însă era să-și procure – și Constantin Erbiceanu așa făcea, în limita stipendiului său – propriile cărți și manuale. Altminteri, ministerul recomanda, în scopul unificării învățământului, folosirea în studiile teologice a manualelor alcătuite de cei trei dascăli ai Facultății Teologice din Iași, apoi a celor semnate de Dionisie Romano și de Andrei Șaguna.

Vladimir Suhopan preda exclusiv după manuscris, neavând o operă publicată. De la el au rămas doar câteva manuale seminariale în manuscris, traduse din literatura germană, precum *Psihologia* după Werner, *Arheologia Biblică* după Iahn, *Teologia Morală* după Stapf (cartea din urmă, în colaborare cu Damaschin Bojâncă)¹⁰⁵.

Spre deosebire de Suhopan, episcopul Melchisedec Ștefănescu publica, chiar în acea perioadă, câteva volume de mare interes pentru învățăceii teologi: *Introducerea în sfintele cărți ale Vechiului și Noului Așezământ* (volumele I-II, Iași, 1860), *Teologia Pastorală* (București, 1862), *Liturghia sau servirea de Dumnezeu* (București, 1862).

Cel mai activ în tipărituri era însă Filaret Scriban, a cărui activitate neobosită în publicarea cărților didactice se întinde pe mai multe decenii. Alături de cărți rămase în manuscris, ca *Teologia fundamentală*, *Dogmatica*, *Omiletica*, *Legile canonice*, *Retorica*, angajatul cleric publicase manuale de franceză, geografie, dar mai ales de teologie: *Istoria sfântă pe scurt*, Iași, în mai multe ediții (1847, 1855, 1871); *Morală creștinească sau teologia morală pe scurt*, Iași, 1855; *Sfințita Ermineutică sau știința de a înțelege și a explica Sfânta Scriptură*, Iași (mai multe ediții, 1858, 1869, 1874), etc. El

¹⁰⁴ Vezi „Programul solemnității funebre instituite de Consiliul Academic al Universității de Iasi în memoria reposatului profesor Simeon Bărnăuțiu”, în SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 24/1863, f. 130.

¹⁰⁵ Cf. *Dicționarul teologilor* (<http://biserica.org/WhosWho/DTR/S/VladimirSuhopan.html>), accesat la 15.02.2013.

solicita în 1863 ministerului de resort, spre „binele tinerimei clericale pe care am servit-o toată viața mea”, aprobarea pentru o nouă ediție a manualelor sale *Mărturisirea ordodoxă și Istoria sfântă a Vechiului Testament*¹⁰⁶.

Dar Constantin Erbiceanu a urmat și cursurile secțiunii literare a Facultății Filosofice. De altfel, chiar regulamentele stipulau că aceste cursuri trebuiesc audiate și de studenții celorlalte facultăți, pentru a le da, prin aceasta, o educație și o cultură generală potrivită unor intelectuali, dar și pentru a asigura un public suficient, de care Facultatea Filosofică ducea, altminteri, lipsă.

Faptul că audia acele cursuri o spune chiar el, în *Viața mea*. Mai mult decât atât, apare în statisticile Universității ca înscris la secția de Litere în anul 1862-1863. Să se fi gândit că, dată fiind situația dificilă a studiile teologice, trebuia să își construiască o alternativă? Mai era apoi tendința tot mai clară de a se oferi stipendii cu prioritate celor de la Filosofică, și acesta este un motiv pentru care îi vedem pe unii studenți chiar de la Facultatea Teologică, dar mai cu seamă de la cea Juridică, înscriindu-se și acolo ca studenți ordinari, obținând apoi burse de la stat.

Desigur, Constantin Erbiceanu avea deja stipendiu și acesta îl însoțea, în teorie cel puțin, până la sfârșitul studiilor, dacă respecta condițiile privind prezența la ore și trecerea examenelor „cu bun succes”, așa că această variantă ar trebui luată cu rezerva de rigoare.

Mai probabilă ni se pare explicația care aduce în prim plan pasiunea față de literatura cultă și mai cu seamă față de filosofie și istorie, atracție pe care și-o descoperise după absolvirea Seminarului. În fond, la Universitatea din Atena avea să urmeze, după modelul ieșean, atât Teologia, cât și Literele, iar Filosofia o vedea – o spunea chiar el în acea perioadă – ca pe o contrapondere a *misticismului* spre care se poate aluneca ușor în studiile teologice; poate nu întâmplător, prima sa opțiune, la revenirea în țară, a fost să participe la concursul pentru Catedra de Filosofie de la Liceul Sf. Sava din capitală.

În Biblioteca Academiei s-a păstrat până azi un manuscris miscelaneu, dăruit Academiei de însuși Constantin Erbiceanu, la 14 septembrie 1907, care probează, o dată în plus, interesul acestuia pentru studiul filosofiei. Caietul are în alcătuire următoarele titluri, potrivit unui cuprins scris de mâna donatorului în 1907: 1. *Metafisica* propusă de D. Simion Bărnuțiu, prescrișă de G. Tiulescu, 1859, Fevruarii 19, Iassii, pe semestrul de vară (p. 3-38); 2. Note de logică luate de C. Erbiceanu în Universitatea din Iași la cursul ținut de Titus Maiorescu în anul 1863 (p. 39-58); 3. Un protest al chinoviei monast. Neamțului dat de obște contra

¹⁰⁶ Mihai Mănuță, *op. cit.*, p. 898.

înființării Seminariei în mănăstire, pe timpul Domnitorului Gr. Ghica V. V. adresat protestul către Mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu (p. 59-60); 4. Rezumat de Sintaxa greacă, lucrat de C. Erbiceanu ca student în Atena, 1865¹⁰⁷.

De aici se poate deduce că elenistul căpătase cumva (poate chiar le cumpărase, o practică frecventă în lumea studențească a vremii) notițele cursului predat de dascălul ardelean la Academia Mihăileană înaintea fondării Universității, apoi adăugase propriile sale note și însemnări, în primul rând cele luate la cursul lui Maiorescu.

În 1860, secția I a Facultății Filosofice începea cu numai trei cursuri: Filosofia (dar unde Simion Bărnuțiu predă metafizica, etica, istoria filosofiei, pedagogia), Istoria Universală și Literatura. Primele două erau, cum am mai spus, complementare cursurilor celorlalte două facultăți¹⁰⁸.

Secția literară avea inițial un singur dascăl, pe Vasile Alexandrescu-Urechia, director al Departamentului Instrucțiunii din ministerul de resort, care predă Literatura; Simion Bărnuțiu suplinea cursurile de Filosofie, dar cele de Istorie Universală (unde inițial se preconizase chemarea lui Al. Papiu-Ilarian) nu au fost începute decât odată cu aducerea lui Titu Maiorescu, la sfârșitul anului 1862. Seria celor câteva cursuri, demarată de Titu Maiorescu¹⁰⁹, a fost continuată din ianuarie 1863 de N. Ionescu, proaspăt numit la catedra de Istorie universală, în vreme ce Maiorescu era transferat la catedra suplinită până atunci de Bărnuțiu.

Absolvirea lui Constantin Erbiceanu și planurile de carieră. Desființarea Facultății Teologice.

Situația Universității era una dificilă în primii săi ani de ființare. Lipseau profesorii specializați, publicul adecvat, dar și constanța finanțării și, nu în ultimul rând, infrastructura. Deși casele Moruzzi, totalizând 26 de încăperi, fuseseră cumpărate special pentru noua instituție, deschisă cu atâta pompă, locația se dovedea neîncăpătoare. A. D. Xenopol ne explică și de ce: „dar în acest palat erau îngrămădite pe lângă Universitate, mai întâi Biblioteca, care ocupa vreo 6 odăi, în care cele 30.000 de volume stăteau

¹⁰⁷ Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc 3348; titlurile sunt ușor modificate însă în interiorul manuscrisului.

¹⁰⁸ Anii aceștia sunt destul de puțin investigați și în general li se acordă puțin spațiu în mai toate cercetările, mai vechi sau mai noi. Vezi, spre exemplu, amplul studiu al lui I. Găvănescul, „Istoricul Facultății de Litere”, în *Anuarul general al Universității din Iași tipărit cu ocazia jubileului de cincizeci ani*, p. XCII-CXLIV, unde acordă numai jumătate de pagină (p. XCIV) evoluției facultății de la 1860 la 1864.

¹⁰⁹ La prelegerile acestea se referă B. P. Hasdeu în gazeta *Lumina*, 1863, nr. 10, p. 70, *apud* D. Berlescu, *op. cit.*, p. 152.

mai mult ticsite decât așezate; apoi Școala Artelor Frumoase cu muzeul de Pictură și locuința Directorului, aceste din urmă ocupând 11 camere și anume cele mai frumoase din catul I-ii. Dacă mai scoatem vreo 2 odăi pentru cancelarie și depozitul unui început de cabinet de fizică, rămânea pentru ținerea tuturor cursurilor ale celor 3 (sau 4) facultăți, numai vreo 6-7 odăi din care 2 cu totul întunecoase¹¹⁰.

Din motivele expuse mai sus, Facultatea Teologică făcea față cu mare greutate acestei stări de fapt. În fața unor sorți potrivnici, Constantin Erbiceanu și colegii săi dornici de învățură refuzau să asiste pasivi la prăbușirea școlii urmate. Cu gândul la propriul lor viitor și la timpul ce trecea irecuperabil, ei adresează atât autorităților universitare cât și ministerului, dese solicitări de completare a corpului profesoral teologic. La una dintre aceste cereri face referire decanul Vladimir Suhopan (care vorbește de „cererea făcută de studenții teologi”), profesor care propune, o dată în plus, Consiliului Academic, la 22 noiembrie 1863, aducerea arhimandritului Ghenadie Popescu la catedra de Drept Canonic și Istoria Eclesiastică, obiecte esențiale pentru studiul teologiei și fără de care „nu-și pot fini studenții cursul regulat”. Mai mult, presat de studenții din ultimul an, singurul dascăl al Facultății le promisese acestora că va preda în mod gratuit cursurile restante „pentru a nu li se întrerupe studiile”, lucru aprobat „cu mulțumiri”, de ministerul de resort¹¹¹.

Relevant este că în al patrulea său an de existență, Facultatea nu putea propune studenților decât materiile Istoria Bisericească și Arheologia Biblică (în fapt cele două catedre finanțate încă din 1860), care se predau intercalat, de luni până sâmbătă, o singură oră pe zi. Prima catedră era ocupată de Vladimir Suhopan, dar a doua rămânea vacantă, autoritățile universitare sperând – o iluzie, dată fiind evoluția din anul următor – că ea va fi ocupată în ianuarie 1864, de câștigătorul concursului organizat special în acest sens¹¹².

În ciuda eforturilor, situația a rămas complicată, dacă nu chiar fără speranță după demisia din 1863 a lui Filaret Scriban, Facultatea beneficiind de concursul unui singur dascăl: Vladimir Suhopan. Mai mult decât atât, elocvent pentru imaginea de corp în descompunere pe care o afixau studiile universitare teologice, în octombrie 1863, ministerul hotăra ca sumele

¹¹⁰ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. XIV.

¹¹¹ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f. 26, respectiv 28. Cererea din 28 ianuarie 1864 a celor șapte studenți teologi, între care și nelipsitul Constantin Erbiceanu, se păstrează la ANIC București, fond MCIP, dosar 122/1864, f. 44.

¹¹² În Universitate existau încă patru catedre vacante, trei la Facultatea Juridică și una la cea Filosofică. Cf., SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f. 116: „Programul cursurilor pe anul școlastic 1863/1864”.

alocate fostei catedre a arhierelui demisionat, să fie folosite „la înființarea unui curs de științe naturale” pe care urma a-l ține Gr. Cobălcescu la Universitate¹¹³.

În anul 1863-1864, Facultatea Teologică, în ciuda faptului că intra în al patrulea an de ființare, nu mai avea în total decât 9 studenți: Barbu Leone, Ion (Filotei) Romanescu, Constantin Erbiceanu, Vasile Galin, Nicolae Giurgea(nu), Nicolae Băn(c)esco, Ioan Buchi, Alexandru Teodoreanu și Ion Clinteanu. Nu era doar o realitate specifică Facultății; contextul se prezenta ca unul neprietenos, înregistrându-se pierderi de public și la celelalte facultăți: la Juridică mai existau doar 43 de studenți, iar la Filosofică, numai 13¹¹⁴.

În toamna anului 1864, după mari eforturi în contextul lipsei profesorilor și a completării cu atâta dificultate a programei, Constantin Erbiceanu se pregătea de absolvire, împreună cu amicul și colegul său Filotei Romanescu. La 5 octombrie 1864, cei doi adresau conducerii instituției, în comun, următoarea suplică:

„Domnule Rectore,

Terminând Facultatea Theologică din Universitatea de Iassy, cu succesul ce-l puteți videa din alăturatele testimonii anuale, subsemnații, în virtutea Art. 8 din Statutul Universității, Ve roagă ca să binevoiți a ne elibera un Titlu Academic satisfăcătoriu meritului ce-l putem avea și conform tendințelor Universității.

Primiți, D-le Rectore, încredințarea distinctei noastre consideraciuni și stime ce vă conservăm”¹¹⁵.

Solicitarea lor era analizată în proximal Consiliu, care la primul punct al ordinei de zi avea trecută „cerere de titluri academice de la doi absolvenți de la Facult. Teologică”¹¹⁶ și li se elibera în scurt timp râvnitul atestat de absolvire. Nu am ști cu precizie data eliberării (arhivele naționale

¹¹³ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 23/1863, f. 19.

¹¹⁴ Vezi, ANIC București, fond MCIP, dosar 122/1864, f. 83 și SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 24/1863, f. 84. În paralel, rectorul Titu Maioreșcu insistase pentru introducerea unor condiții mai drastice la înscrierea studenților, acceptându-i numai pe absolvenții ciclului secundar complet; vezi, tot acolo, f. 9.

¹¹⁵ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 33/1864, f. 55. Unul dintre „testimoniile anuale” la care se refereau cei doi absolvenți în cererea lor se regăsește în arhive. Este vorba despre un certificat semnat de Vladimir Suhopan la 20 octombrie 1862 (nu excludem însă o antedatatură pentru a fi utilizat în setul de acte pentru eliberarea atestatului) și având următorul conținut: „D-nii: Ierodiaconul Filotheiu Romanesco și Constantin Herbiceano, studenți ordinari la Universitatea din Iassy în Facultatea Theologică, au depus examenul de științele anului al II-lea a respectivei Facultăți, meritând ambii Clasa: Eminentia având și aplicaciuni laudabile, precum și o conduită de Eminentia, conform legilor Academice; și spre validitatea acestui certificat, îl întărim cu subscrierea Noastră”. ANIC București, fond MCIP, dosar 157/1862, f. 22.

¹¹⁶ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 31/1864-1865, f. 5.

nu au păstrat vreo dovadă în acest sens), dacă nu ne-ar lămuri, în scrierea sa autobiografică, însuși savantul de la Erbiceni: „1864, Octomvrie 28 - no. 2. Mi se eliberează absolutoriul Facultății de Teologie dela Universitatea din Iași. Toate notele speciale, de la studii, din acest absolutoriu, sunt notate cu *Eminență*”¹¹⁷.

Ceea ce nu a surprins în amintirile sale elenistul, era pata de culoare, de optimism pe care o căpăta viața și cariera sa în toamna lui 1864. În fond, se număra între foarte puținii absolvenți de studii superioare din țară, parte componentă a intelectualității strâns legate de Biserică, transformându-se din învățăcel, în interlocutor credibil al personalităților ce marcaseă domeniul: Scriban, Melchisedec, Suhopan ș.a. Părintele său avea de ce să fie mulțumit, în ciuda rezervelor din trecut; voise a-l retrage de la Seminar când absolvise ciclul inferior, pentru a-l face diacon în Erbiceni și a-l avea aproape, dar se lăsase convins de pofta de carte, oarecum intempestivă, a nevârstnicului său fiu și îl lăsase să urmeze și ciclul superior al școlii ecleziastice de la Socola. Acum, prin propriile-i forțe, fără a-l avea alături pe fratele său mai mare ca în seminar, Constantin absolvise – cu excelență – întâia Facultate de profil teologic din țară¹¹⁸.

I se deschidea un evantai larg de posibilități acum. Abia primit „absolutoriu”, Constantin Erbiceanu a decis să concureze la una din catedrele anunțate la concurs chiar la Facultatea pe care o urmase și să devină astfel coleg, profesorului său Vladimir Suhopan. În proiectul de buget al Universității pentru 1864, Facultatea Teologică ieșeană venise cu o propunere maximală, anume finanțarea a cinci catedre¹¹⁹. În realitate însă, a

¹¹⁷ Constantin Erbiceanu, *Viața mea ...*, p. 35

¹¹⁸ Din datele culese de noi în special în fondul de arhivă Universității din Iași, Facultatea Teologică ar fi avut doar doi absolvenți: Constantin Erbiceanu și Filotei Romanescu. Mihai Mănuță însă, citând documente din Arhiva Mitropoliei Moldovei și Sucevei, notează că primul absolvent al Facultății Teologice este Isaia Teodorescu, care ar fi primit absolutoriul cu nr. 1 al facultății. Mihai Mănuță *op. cit.*, p. 897. Profesor de Istorie Ecleziastică și de Exegeza Noului Testament la Seminarul de la Socola, chiar rector al așezământului după 1864, Ieromonahul Isaia (acel „Popa Duhu” prezent în *Amintirile* lui Ion Creangă) nu apare însă defel, atât cât am putut noi verifica, în documentele din arhiva Universității și nu îl regăsim nici în lista studenților teologi din *Anuariul Universității 1895-1896*, p. 89. Nu pare imposibil, cunoscând mentalitățile din spațiul clerical, ca Suhopan să fi acordat acest tip de *absolutorii* onorifice unor teologi apropiați. Totuși, din moment ce posesorii lor nu fuseseră înscriși formal ca studenți, aveau ele aceeași valoare practică cu a celor primite de studenții reguțați Erbiceanu și Romanescu?

¹¹⁹ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 8/1860, f. 35, „Proiect de buget pe anul 1864”. Aici apare chiar și Facultatea de Medicină, tot cu cinci catedre, dar ea va începe a fi finanțată abia cincisprezece ani mai târziu.

continuat cu cele două mai vechi, dintre care una rămânea, cum am mai precizat, vacantă¹²⁰.

La începutul lunii noiembrie 1864 urma a se ține concursul pentru ocuparea acestor poziții. La catedra de Istorie Ecclesiastică și Drept Canonic se înscrieseră Clement Nicolau, cel care încercase în repetate rânduri să ajungă aici, și Filotei Romanescu, iar la catedra de Studiul Biblic îi regăsim între candidați pe Constantin Erbiceanu și pe Ieronim Buțureanu, acesta din urmă, la fel precum colegul său de la Seminar, Clement Nicolau, cu o istorie mai veche în Facultate.

Vedem că cei doi amici, Constantin și Filotei au avut grijă să nu se concureze unul pe celălalt, dar și-au întocmit împreună actele pentru înscriere, după cum lesne se poate constata dintr-o simplă comparație a cererilor, de la fraze până la aranjarea în pagină. Iată conținutul suplicii viitorului elenist, datată 1 noiembrie 1864:

„Domnilor!

Pentru astăzi fiind publicat concurs de cătră acest Onorab. Consiliu Academic, pentru mai multe catedre, subsemnatul, în puterea titlului ce deja îl posedă, ve roagă, D-lor Profesori, se binevoiți a-l pronumera între aspiranții ce vor fi pentru Catedra de Studiul Biblic din Facult. Theologică iar dacă Consiliul ar veni a crede că titlul ce-l posed nu ar fi întru-totul suficiinte, apoi se binevoiți a amena concursul până ce se va rezolvi cerirea ce am fecut prin suplica ce din parte-mi am dat-o Onorab. Consiliu”¹²¹.

Nu știm care ar fi fost șansele reale ale lui Constantin Erbiceanu în fața contracandidatului său, Ieronim Buțureanu (înscris la 2 noiembrie 1864), personaj cu o activitate didactică apreciată la Seminarul de la Socola, care fusese recomandat și în trecut pentru o catedră la Facultatea Teologică. Din punct de vedere tehnic, trecând peste experiența însemnată la catedră a celui din urmă, nici unul, nici celălalt nu erau în posesia gradelor academice cerute în anunțul pentru concurs; în cazul lui Constantin Erbiceanu, absolutoriu eliberat de Universitatea din Iași nu era decât un certificat care dovedea că audiase cursurile și trecuse examenele obișnuite ale Facultății. Pe de altă parte, să nu uităm că Ieronim Buțureanu se înscriesese tardiv, la o zi după ce, în teorie, concursul ar fi trebuit să aibă loc¹²².

¹²⁰ Aceasta era situația, spre exemplu, în martie 1864, când, pe statul de salarii apăreau două catedre, însă doar una ocupată. Vezi, SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 24/1863, f. 90.

¹²¹ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 33/1864, f. 60.

¹²² Vezi cererea lui de înscriere în SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 33/1864, f. 63. Spre deosebire de Constantin, care amintește data de 1 noiembrie (la fel ca Filotei Romanescu și Clement Nicolau), el se referă la concursurile ce urmau „a se ține zilele aceste”, deci după 2 noiembrie 1864; or, cei doi concureau pentru

Concursul nu a dus însă la niciun rezultat. La 31 noiembrie 1864, „în unanimitate”, profesorii întruniți în Consiliul Academic al Universității hotărâseră „ca toți candidații să se respingă de la concurs ca neavând titlurile cerute de publicațiunea Consiliului, adică de licențiat sau de doctor” și să reia concursul la 1 iunie 1865¹²³.

În definitiv, Consiliul Academic ridicase ștacheta prea sus pentru condițiile concrete ale învățământului superior românesc de la vremea aceea. Singurul candidat care nu a acceptat decizia luată a fost Clement Nicolau, care adresa ministerului de resort, pe 16 noiembrie, o vehementă plângere. Acolo nota că la 1 noiembrie s-a prezentat la concursul pentru catedra de Istorie Bisericească și Drept Canonic¹²⁴, fără alt contracandidat „decât un elev extraordinariu al Teologiei, Arhimandritul Filotei, ale căruia cunoștinți abie l-ar putea servi spre a obține, cu indulgența, o catedră la Seminariile Eparhiale”, dar care s-ar fi bazat pe sprijinul „unicului profesore de Teologie în Universitate”, Vladimir Suhopan. Filotei nu ar fi posedat, mai scrie petiționarul, decât un atestat de patru clase seminariale „și un certificat de câteva obiecte ascultate în Facultatea Teologică de la Iași, sau mai bine zis, de la un singur profesor”. Ambii concurenți ar fi fost respinși de Consiliul Academic, la insistențele profesorului Suhopan, acesta „nevăzând reușită pentru clientul său”, pe motivul absenței titlurilor academice¹²⁵.

Ministerul chestiona Universitatea în legătură cu soarta concursului, iar aceasta raporta, la 10 decembrie 1864, „rezultatul nemulțumitor”, anunțând autoritățile centrale, pe de o parte, eșecul celor patru candidați („cu toții au fost respinși, pentru nesuficiența de titluri”) și, pe de alta, intenția de republicare a concursului în vara anului următor, după ce, în prealabil, se vor fi făcut anunțuri în diverse foi și gazete oficiale, dar și private „atât de la noi din țară cât și din provinciile române vecine”¹²⁶.

Plângerea profesorului de elină de la Gimnaziul Central din Iași, totodată fost dascăl de Istoria Bisericească și Drept Canonic la Seminarul de la Socola (așadar aceeași materie pentru care candidase în noiembrie 1864) de care făceam vorbire mai sus, are un rost important în demersul nostru reconstituitiv din trei considerente. În primul rând, pentru că ea confirmă informația aflată în celelalte două documente cu privire la rezultatul concursului. În al doilea rând, pentru că oferă o perspectivă (chiar dacă

aceeași catedră. Nefiind însă decât un concurs de dosare, fără supunerea candidaților la probe scrise sau orale, putem presupune că s-a făcut o concesie privind data depunerii actelor.

¹²³ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 31/1864, f. 10.

¹²⁴ Vezi cererea sa de înscriere, purtând data 31 octombrie 1864, în SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 33/1864, f. 57.

¹²⁵ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 33/1864, f. 28.

¹²⁶ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 28/1864, f. 24.

subiectivă, mai ales creionată de un personaj ce se va dovedi și peste ani, de o impulsivitate extremă) asupra felului în care Facultatea ieșeană de profil era privită de contemporani, inclusiv de către cei din sfera ecleziastică, sau apropiată acesteia: o școală, fie ea și *superioară*, unde se predau doar *câteva* obiecte și care avea un *singur* dascăl. În al treilea rând, pentru că face o radiografie a posibilităților existente la vremea aceea de a urma, la nivel european, studii teologice superioare, având în vedere viitorul sejur atenian de studii al lui Constantin Erbiceanu.

În orice caz, chiar dacă acesta ar fi obținut catedra râvnită, nu i-ar fi slujit la nimic. În săptămânile acelea se discuta și se vota în Legislativ un nou proiect de lege asupra instrucțiunii, care excludea din Universitate studiile teologice. Într-adevăr, Legea Instrucțiunii din 1864, care intra în vigoare de la 1 ianuarie 1865, amintea, la articolul 249, facultățile care intrau în alcătuirea unei universități: „sunt patru specii de facultăți, adică: de filosofie și litere, de drept, de medicină și de științe”¹²⁷. La 15 ianuarie 1865, rectorul primea oficial înștiințarea suprimării prin următoarea telegramă, semnată de V. A. Urechia, în numele ministrului de resort: „În vederea noiei legi a instrucțiunii, adunarea a desființat Facultatea Teologică, faceți cunoscut Profesorului Suhopan că rămâne în disponibilitate până la altă regulare”¹²⁸. O veste încă mai neplăcută prin semnătura celui care constata, la 1860, că singura facultate pe deplin constituită și care avea, măcar în teorie, asigurată baza de recrutare, era cea teologică.

Facultatea rămăsese în anul școlar 1864-1865 „cu un singur profesor și doi studenți”, nota, în amplul său studiu, Dumitru Berlescu, încercând să explice desființarea Facultății Teologice¹²⁹. În ceea ce-i privește pe studenți, e o exagerare, firește, căci doi (după alte surse trei) noi studenți, se înscrieseră în anul respectiv, și care se adăugau altor câțiva, destul de puțini, e drept. Pe de altă parte, situația se anunța dramatică încă din anul precedent, când Filaret Scriban demisionase (la un an de la plecarea lui Melchisedec Ștefănescu) sarcina ținerii cursurilor căzând exclusiv în sarcina vechiului său inamic, Vladimir Suhopan. Dealtfel, Gh. Adamescu explica la rândul-i marasmul Facultății, mai ales prin tensiunea constantă între cei doi dascăli, lucru ce a avut, fără îndoială, un anume rol în tristul deznodământ: „ba încă profesori erau doi vechi dușmani, Suhopan și Scriban Filaret, care nu se înțelegeau niciodată”¹³⁰.

¹²⁷ Cf., Ministerul Instrucțiunii Publice și a Cultelor, *Colecțiunea regulamentelor, legilor, programelor și diferitelor deciziuni și dispozițiuni generale ale acestui departament de la 1864 la 1901*, adunată și publicată sub îngrijirea domnilor C. Lascăr și I. Bibiri, București, Imprimeria Statului, 1901, p. 22.

¹²⁸ SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 33/1864, f. 32.

¹²⁹ D. Berlescu, *op. cit.*, p. 100.

¹³⁰ Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 103.

Lipsa de studenți și de profesori apare, în literatura mai veche de specialitate, principala cauză a închiderii Facultății¹³¹. În ultimele decenii însă, începând cu Mihai Mănuță, se încearcă o reabordare a chestiunii, refuzându-se această explicație pe motiv că și alte facultăți aveau o situație asemănătoare, dar nu au fost desființate. Autorul menționat vedea mai degrabă suprimarea Teologiei ca o consecință a faptului că „profesorii, susținătorii și studenții ei au intrat în lupta pentru canonicitate”¹³². Lucrurile pot fi văzute și din această perspectivă și într-adevăr, frații Scriban, Calinic Miclescu și alții intraseră în conflict manifestându-se contra episcopilor necanonici. Dar să nu uităm că Filaret Scriban bunăoară, nu mai era în niciun fel legat de Facultate începând cu 1863. În plus, situația de la Facultatea Teologică, unde Vladimir Suhopan ținea cursuri o singură oră pe zi, nu suferea termen de comparație; dincolo de publicul mai bogat al celorlalte facultăți, ele aveau și o programă complexă și câte trei până la cinci profesori, spre deosebire de Facultatea Teologică¹³³.

Suprimarea Facultății nu i-a afectat însă cariera viitorului intelectual ortodox. Printr-un favorabil joc al sorții, apăruseră două poziții libere pentru stipendiile în străinătate, ocupate la finele anului 1864, destul de ușor și fără incidente, de cei doi absolvenți ai Facultății Teologice de la Universitatea din Iași: Filotei Romanescu și Constantin Erbiceanu.

Concluzii

Studiile teologice erau considerate, la deschiderea Universității din Iași (1860), de o importanță esențială pentru păstrarea moralității și a specificului național într-o societate aflată într-un alert proces de schimbare. Evident, preocupările autorităților de cristalizare a unui învățământ înalt teologic erau mai vechi la Iași, ele evoluând în funcție de capacitatea societății locale și a păturii cultivate, de asimilare a politicilor și concepțiilor moderne în domeniul instrucției publice.

Prin implicarea directă a unor nume de rezonanță pentru politica și școala românească, precum Mihail Kogălniceanu, V. A. Urechia, Filaret

¹³¹ Vezi mai pe larg, Mihai Mănuță *op. cit.*, p. 899, nota 162.

¹³² *Ibidem*, p. 900.

¹³³ O altă interpretare se găsește la Gheorghe Popa, Virginia Popa, *Prefață. Facultatea de Teologie ...*, p. 27: „este evident faptul că motivul desființării Facultății de Teologie a fost probabil, modelul francez al organizării învățământului superior, prin care este înlăturată teologia din universitățile de stat”. Dincolo de faptul că cei doi termeni, *evident* și *probabil*, dăunează construcției logice a frazei, interpretarea poate avea un oarecare temei, fie și prin aceea că atașamentul domnitorului Alexandru Ioan Cuza față de modelele instituționale franceze este binecunoscut, iar noua lege a instrucțiunii din 1864 întărea rolul centrului în gestionarea tuturor chestiunilor educative, inclusiv a celor din învățământul superior.

Scriban, Melchisedec Ștefănescu etc., Facultatea Teologică se regăsea între cele patru facultăți ce trebuiau să alcătuiască, în toamna anului 1860, „universitatea națională”.

Între cei câțiva tineri înscriși în 1860 la Facultatea Teologică s-a aflat, ca student ordinar, și viitorul elenist de marcă, ce avea să amprenteze puternic registrul studiilor asupra epocii fanariote, Constantin Erbiceanu, provenit el însuși dintr-o familie de preoți din satul Erbiceni, proaspăt absolvent (1858) de Seminar Teologic.

Profesori i-au fost Filaret Scriban, decan și o vreme chiar locțiitor de rector, Vladimir Suhopan și Melchisedec Ștefănescu, aceștia predând cursuri de Istorie Ecleziastică, Arheologie Eiblică, Hermeneutică și Exegeză, Introducere în Noul Testament etc. Cum Facultatea nu mai beneficia după 1863 decât de aportul unui singur dascăl (Vladimir Suhopan), care încerca să suplinească și celelalte catedre, numărul studenților teologi scade constant, numai doi bursieri, între care și Constantin Erbiceanu, absolvind cursurile în 1864.

După absolvire, viitorul elenist a concurat, în noiembrie 1864, pentru catedra de Studiul Biblic, ce urma a fi scoasă la concurs, dar concursul a fost anulat, din cauza lipsei de grade academice a concurenților. Facultatea era oricum desființată la începutul anului 1865, așa încât pierderea personală nu fost resimțită. Mai mult, Constantin Erbiceanu obținea, imediat după concurs, o bursă guvernamentală de studii la Universitatea din Atena, prima instituție de învățământ superior din sud-estul Europei, de unde se va întoarce cu deprinderi specifice și cu instrumentele necesare acelor analize temerare ce l-au făcut mai târziu celebru, asupra influențelor grecești în cultura română și asupra epocii fanariote.

A Theology Student at the Beginning of the University of Iași: Constantin Erbiceanu (1860-1864)

(Summary)

Keywords: University of Iași, theological studies, students, Constantin Erbiceanu

In 1860, when the University of Iași started functioning, theological studies played a particular part among the projects of public education, being deemed vitally important for the preservation of the national essence and morality in a continuously changing society. One of the first students who enrolled in the Faculty of Theology was Constantin Erbiceanu, who

later would become, together with more famous names like A.D. Xenopol and Nicolae Iorga, one of the Romanian historians who researched the Phanariote period and the Greek-Romanian cultural interferences more objectively than their predecessors, the Romanian Forty-Eighters.

Coming from a family of priests, from the village of Erbiceni (near Iași), the young Constantin Erbiceanu had graduated, in 1858, from the Theological Seminary of Socola (with six grades) and had attended, for a short period, the Gymnasium of Iași; finding out that the University was to be opened, he enrolls then as an “ordinary” student.

The present paper follows the academic evolution of the future Hellenist, with a focus on the concrete conditions in which theological studies acquired their rightful place at the “National University”; it also focuses on his fellow students, his professors and the courses he attended, as well as on his graduation and even on his attempts to occupy, in 1864, one of the vacant chairs at the above-mentioned faculty.

High education in theology and the establishment of the specialized faculty within the University of Iași

The public and ecclesiastic authorities had been focused on founding a high education school in the field of theology in Iași, besides the Theological Seminary, for quite a long time, but the first important steps in this direction were made after 1855. It is interesting that among the projects meant to restructure higher education in Moldova, theology was the first specialization that was mentioned, as the clergy’s traditional educational purposes “raise the faculty of theology [...] above some human institution”.

The documents state that the Faculty of Theology functioned within the Socola Seminary before being included in the University of Iași. Yet, the sources dealing with this “faculty” are rather imprecise, if not confusing; sometimes they consider it equivalent to the higher course of the Theological Seminary, that Gheorghe Erbiceanu graduated with seven grades (1856) and his brother Constantin, with six (1858), while other times its weight is that of 3rd degree studies, meaning higher or “optional” ones.

Things were speeding up in the months of August-October 1860, right before the inauguration of the University of Iași. In the second half of October, after many debates in the academic leading forums, the “Curriculum of Faculty Courses for the 1860-1861 Academic Year” for the Faculty of Law, for two sections of the Faculty of Philosophy and for the Faculty of Theology was published.

Meanwhile, the Faculty of Theology was moving from Socola to the new headquarters that the University received, i.e. the “Moruzzi Houses”, bought from Rucsanda Rosetti Roznovanu for the particular purpose of

accommodating, among other institutions, the University. But the official inauguration was initially postponed for October 1, then for different other days, the last one being October 26, 1860, when the presence of the “founders” Mihail Kogălniceanu and Alexandru I. Cuza was expected.

At the inauguration of the new institution (October 26, 1860), the ecclesiastical presence was significant, as it was customary at the time. At 10 a.m., the crowd made of students (among whom Constantin Erbiceanu), the academic staff and city notabilities, participated in a Te Deum at the Church of Talpalari (also called the “Church of Schools”, placed near the “Academia Mihăileană”), and then walked “in most perfect order” to the premises of the new institution. The students of theology were grouped around the banner of the Faculty of Theology (a rectangular azure streamer, reading „FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN JASSI 26 OCTOMVRI 1860” [“FACULTY OF THEOLOGY OF JASSI OCTOBER 26, 1860”]), each faculty having its own flag (and seal), which was different from that of the University. The main ceremony took place in the University Auditorium, where the choir of the Seminary of Socola intoned a psalm and Filaret Scriban “made the holy water”, an event that would become part of the University’s tradition and would always be present at each academic year inauguration. The prayer that Filaret Scriban said on that occasion was read “in all the churches of the country” on October 26. The choir, that had been present at the Church of Talpalari as well, intoned the hymn for the Prince; then, the ordinance on the installation of faculties on the University premises was read. The whole day was dedicated to cultural and artistic events, meant to strengthen the importance that the Moldavian intelligentsia attached to the inaugural event.

Constantin Erbiceanu’s enrolment in the faculty and his scholarship

The young Erbiceanu was attracted by the new opportunities that the opening of the University offered to the young people eager to study. On September 25, 1860, he addressed a petition to the Ministry of the Cults and Public Instruction, expressing his wish to be enrolled as a student in either the Faculty of Theology or the Faculty of Law. After one day only, his request received the ministry’s favourable answer and, considering that the law education had a numerous attendance, even more than the existing infrastructure allowed, he was guided towards theological studies: “he should enrol in the Faculty of Theology and receive the subvention according to the paragraph on the faculty stipendiaries”. We do not know exactly what the aforementioned provision regarding the stipendiaries was. It is interesting that, although the decision-makers were aware of how important it was to encourage the less fortunate young men to attend the

University courses, the *University Statutes*, solemnly presented on October 26, did not include any details in this direction. On the other hand, the *Regulation* of 1851 had two chapters dedicated to the stipendiaries, but they refer to either the Academy's internal students or to the young men going to study abroad.

Therefore, the systems of stipends must have been the ones of "Academia Mihăileană", where low income students from the higher course were employed as clerks or "writers", receiving, beyond the small wages, a financial aid, amounting to 75 lei per month, from the House of Schools. In his memoirs, Constantin Erbiceanu offers several details on the way in which he managed to support himself during the period of higher education in Iași: "as I was poor and could not support myself, I asked and was offered a job of 1st class writer at the Metropolitan Dicastery of Iași, where I worked for almost three years, until I left for Athens, in Greece, to complete my theological studies, with a governmental scholarship".

Constantin Erbiceanu started, therefore, his student life as a State stipendiary. The stipend policy, either for the domestic studies or for studying abroad, at famous schools or universities, was widely accepted by the society of the time; it allowed the needy ones to accomplish their education and then to be employed in the Romanian State's system as teachers, physicians, engineers or civil servants.

After he enrolled in the faculty and obtained the status of scholarship student, the future Hellenist addressed the Ministry once again, on September 30 1860, asking for his subvention in advance: "as I enrolled as a subsidized student in the Faculty of Theology, I respectfully ask the Honourable Ministry to provide my three months' stipends in advance, in order for me to buy the essentials". Compared to other fellow students, Constantin Erbiceanu managed to achieve a pretty good financial situation, without the help of his father. Besides the faculty grant and/or the wages from the Metropolitan Dicastery – as the Hellenist recalls in his autobiographical pages – "as a result of the request made by the professors of the Faculty of Theology, I was also favoured by the Ministry, which requested that the Metropolitan Church provided the internal theology students with the accommodation and the living costs".

Fellow students and Professors; the academic life

After all the preparations mentioned above, the Faculty of Theology started to function with 13 students, among whom Constantin Erbiceanu (two, and then three of them, also had scholarships), and eventually, in February 1861, counted 14 enrolled students (out of whom four were scholarship students). The students who registered with all the necessary

papers (that is with secondary school graduation certificates, deemed sufficient) were called *ordinary* students; the others, who did not fulfil this condition, were *extraordinary* students. Only the ones who were included in the former category could, theoretically, pass the examinations and receive graduation diplomas, while the students from the second group only received, upon request, *auditor* certificates. The documents are, however, contradictory with regard to the number and names included in the former or the latter category.

A more detailed image, at least compared to the other specializations, is offered by the first enrolment register used at the University of Iași. For the academic year 1860-1861, the document includes columns regarding the student's name, age, place of birth, father's name and occupation, nationality, graduated studies and place where they took place and, finally, chosen faculty, for all of the 106 students enrolled during the first year of life of the institution.

Constantin Erbiceanu is the third on the list of enrolments in the Faculty of Theology (and no. 78); aged 23, he is the son of Ion, a priest; at the "education" column, he declares to have graduated "the Seminary 6th and the Gymnasium 5th grades". It is interesting that above his name one can read the word "orphan" (in the other cases, the term is registered in the "parents" column), which means that he was advantaged in the case of State stipends. The rest of his fellow students either work as priests or deacons, or have parents who are priests or "farmers", their ages varying between 22 and 29. Their previous studies are of theological nature and vary in duration.

Although there were 14 enrolled students, the 1st year of the Faculty of Theology relied mainly on its four stipendiaries, a situation that was pretty much similar to the one of the Faculty of Letters, where the scholarship students were constantly present; they were the only ones who regularly attended the courses and came to pass the examinations. Things are actually quite obvious in the documents (in spite of all contradictions, a natural fact, maybe, for that time), even if the situation is not openly acknowledged by either the teaching staff or the management of the University. Furthermore, regarding the number of students, which is, if not encouraging, at least reasonable for the 1860s, during the following years, the number of the young people willing to attend higher theological studies at the University of Iași decreased gradually.

Constantin Erbiceanu, as well as his fellow students, was requested to pass relatively few examinations in one year. Not all the archived documents that could offer a clear reconstruction of the situation were preserved, but, within the limits of the information that we still have, his evolution as a theology student can be partially documented. As expected, it fully confirms his testimonies, made with the simplicity of the serene old

age, when he was summing it all up: “all grades obtained during the Theology studies were classified as *eminent*”.

Given the emblematic prestige that the position of “higher education” Professor brought forth, the chairs of the Faculty of Theology had been highly sought after, from the very beginning, when their number was not clearly known, by different figures in the world of ecclesiastical schools, most of them of mediocre value.

Although names like Ghenadie Popescu, Ieronim Buțureanu and even Clement Nicolau were mentioned as suitable professors for the Faculty of Theology, none of them actually worked at the Theology School of Iași. Given the critical time crisis in which the last preparations for the inauguration of the University took place, the Ministry appointed, rather impulsively, two prominent personalities of the clerical elite of Moldova: the bishops Filaret Scriban and Vladimir Suhopan, joined later on by Melchisedec Ștefănescu and Nechifor Iliescu (the last one would be soon afterwards excluded from the University). Despite the absence of a *competitive examination*, this was a way to offer the academic authorities the certitude of some teachers with solid fundamental training, with a vast teaching experience and with unanimously acknowledged scientific competence. Unfortunately, the personal incompatibility between the first three professors compromised, together with other aspects, the destiny of the academic theological education in Iași. Melchisedec Ștefănescu renounced the chair in 1862, followed, one year later, by the Dean, Filaret Scriban, so that after 1863, the faculty had one single Professor left, Vladimir Suhopan, who had to cover the other chairs as well.

We do not have concrete pieces of information on the life of young Constantin during his faculty studies, others than the ones he himself recorded, in his autobiography, where he underlines his inclination towards a thorough learning. He certainly lived his life in the ecclesiastical and the intellectual environment of the city of Iași.

He also enrolled in the courses of the literary section of the Faculty of Philosophy. In fact, the ruling itself stipulated that these classes were to also be attended by the students of the other faculties. This stipulation was aimed at their acquiring thus an education and general knowledge in accordance to the position of learned persons, as well as at ensuring sufficient attendance to the Faculty of Philosophy.

Constantin Erbiceanu's graduation and career plans. The abolishment of the Faculty of Theology

In its fourth year of life, the faculty could only offer two subjects to its students: Church History and Biblical Archaeology (the two chairs

funded since 1860), which were taught successively from Monday to Saturday, one class a day. The former chair was occupied by Vladimir Suhopan, but the latter was vacant, since the academic authorities were hoping – an illusion, considering the way things went the following year – that it would be occupied in January 1864 through a competitive examination.

In the autumn of 1864, after major efforts, facing the lack of teaching staff and the difficulties to fill in the curriculum, Constantin Erbiceanu was preparing his graduation examinations, together with his fellow student Filotei Romanescu. On October 5, 1864, the two asked to be “granted a satisfactory Academic Title, in accordance to the merit we could have and with the tendencies of the University”; shortly after, they received the graduation certificate.

Subsequently, Constantin Erbiceanu found himself confronted with a wide range of possibilities. He decided to compete for one of the chairs announced in November, within the Faculty he had graduated, thus joining the elite of the Romanian Professors of the time. But the competitive examination resulted in no decision. On November 31, 1864, the professors gathered on the Academic Board of the University and decided that “all the candidates should be rejected, for not having [...] Bachelor or Doctor titles” and that the examination should be repeated the following year.

In any case, even if Constantin Erbiceanu had obtained the chair he aimed at, it would have been of no use to him. Those very weeks, the Legislative Chamber was debating and voting a new status of education, which excluded the theological studies from universities; on January 15, 1865, the Rector of the University of Iași received the telegraphic announcement regarding the abolishment of the Faculty of Theology.

Fortunately, the abolishment of the faculty did not affect the career of the future Orthodox scholar. By a stroke of luck, two vacant positions for scholarships abroad were issued, and were filled, rather easily and smoothly, at the end of 1864, by the two graduates of the Faculty of Theology of the University of Iași: Filotei Romanescu and Constantin Erbiceanu.

